

Rituaali Joonan kirjassa

Helmi Pykäläinen
Vanhan testamentin eksegetiikan tutkielma
Maaliskuu 2025

Tiivistelmä

Tiedekunta: Teologinen tiedekunta

Maisteriohjelma: Teologian ja uskonnotutkimuksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen asiantuntijatyö

Tekijä: Helmi Pykäläinen

Työn nimi: Rituaali Joonan kirjassa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Maaliskuu 2025

Sivumäärä: 57

Avainsanat: Joonan kirja, rituaali, magia, divinaatio, profetia

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia

Muita tietoja:

Tiivistelmä: Tässä maisterintutkielmassa käsittelen Joonan kirjassa esiintyviä rituaaleja. Aineistona käytän Joonan kirjan masoreettista tekstiä ja siitä tekemääni käännöstä. Hyödynnän tutkielmassani eri rituaalitutkijoiden, Catherine Bellin, Ronald Grimesin, Ithamar Gruenwaldin, Roy Rappaportin ja Risto Uron, luomia teorioita. Määrittelen myös tutkimusaiheen kannalta keskeiset käsitteet: magian, divinaation, profetian, kehollisuuden ja toimijuuden. Käsitteiden määrittelemisen lisäksi tarkastelen niiden välisiä yhteneväisyyksiä ja eroja sekä sovellan niitä analyysissäni. Tämän teoreettisen viitekehyksen pohjalta analysoin Joonan kirjaa luku kerrallaan syventyen rituaalisia piirteitä sisältäviin jakeisiin. Eri teorioita yhdistävä lähestymistapa on hyödyllinen silloin, kun historiallinen aineisto tarjoaa vain hajanaisia tietoja rituaaleista, kuten Joonan kirjan tapauksessa, jossa rituaaleja ja niiden yksityiskohtia kuvataan hyvin vähäisesti.

Rituaalit ovat olennainen osa inhimillistä kulttuuria ja yhteisöjen toimintaa. Näin ollen ne eivät ainoastaan kuvaa vallitsevia uskomuksia, arvoja ja sosiaalisia rakenteita, vaan myös muokkaavat ja vahvistavat niitä. Kuitenkin profeettakirjallisuudessa rituaaleja on tutkittu vielä varsin vähäisesti. Osoitan työssäni, miten Joonan kirja pitää sisällään hyvin monenlaisia rituaaleja. Keskeisimpiä rituaaleja ovat merimiesten suorittama arpominen (1:7), Joonan rukous kalan sisällä (2:3-10) sekä niniveläisten suorittamat katumusrituaalit (3:5-8). Tämän lisäksi kirjassa on monia rituaalisia piirteitä sisältäviä kuvauksia, joihin ei ole syvennytty aikaisemmassa tutkimuksessa. Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta ovat profeetaksi kutsuminen (1:2 ja 3:4) sekä Joonan heittäminen mereen (1:15). Rituaalit eivät siis näyttäyty kirjassa yksiselitteisinä tai ohjeellisina toimintoina. Joissakin kohdissa rituaalisen toiminnan sekä niiden vaikutusten tarkasteleminen on kuitenkin varsin hypoteettista. Tutkielmassani olen luonut kattavan kokonaiskuvan siitä, minkälaisia rituaaleja Joonan kirjassa esiintyy.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys	1
1.2 Aikaisempi tutkimus	1
2. Tutkimuksen lähtökohdat ja menetelmät	3
2.1 Rituaalitutkimus	3
2.2 Rituaalitutkimuksen teorioita	4
2.3 Magia	7
2.4 Divinaatio	8
2.5 Profetia	10
2.6 Toimijuus	12
2.7 Kehollisuus	14
3. Joonan kirja	18
3.1 Arpominen divinaation muotona	21
3.2 Rukous kalan sisällä	30
3.3 Niniven kansan katumus ja kääntyminen	36
3.4 Joonan rooli profeettana	41
4. Synteesi	46
5. Johtopäätökset	51
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	53
Lähteet ja apuneuvot	53
Kirjallisuus	53

1. Johdanto

Heprealaisen Raamatun tekstit sisältävät monenlaisia viittauksia rituaaleihin ja niiden kaltaisiin toimintoihin, jotka heijastavat eri aikoina ja kulttuureissa vallinneita uskonnollisia käytäntöjä ja merkityksiä. Rituaalit eivät kuitenkaan esiinny teksteissä suorina ja kattavina kuvauksina, vaan niiden piirteitä ja symboliikkaa on kätketty osaksi kertomusten rakenteita ja kielellisiä elementtejä. Rituaalit ovat olennainen osa inhimillistä kulttuuria ja yhteisöjen toimintaa, sillä ne eivät ainoastaan kuvasta vallitsevia uskomuksia, arvoja ja sosiaalisia rakenteita, vaan myös muokkaavat ja vahvistavat niitä. Rituaalit ovat erottamaton osa ihmisten uskoa, sillä rituaalien kautta ilmaistaan ja koetaan pyhää. Ihmisen kognitiiviseen rakenteeseen kuuluu valmius rituaaliseen toimintaan.

Tässä tutkielmassa tarkastelen rituaaleja Joonan kirjassa. Kirja poikkeaa monella tapaa Heprealaisen Raamatun muista profeettakirjoista. Vaikka kirja on rakenteeltaan lyhyt, vain neljä lukua, on se sisällöltään hyvin monitulkintainen.

1.1 Tutkimuskysymys

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, minkälaisia rituaalisia piirteitä Joonan kirjassa kuvataan. Seuraavassa luvussa määrittelen ensin tutkimuksen kannalta keskeiset teoriat ja käsitteet. Luvuissa 2.1. ja 2.2. käsittelem rituaalitutkimusta ja muutamia keskeisiä rituaalitutkimuksen tutkijoiden, Catherine Bellin, Ronald Grimesin, Ithamar Gruenwaldin, Roy Rappaportin ja Risto Uron, rituaaliteorioita. Tutkielman kannalta olennaista on määritellä myös keskeiset käsitteet: magia, divinaatio, profetia, kehollisuus ja toimijuus. Tämän teoreettisen viitekehyksen pohjalta analysoin Joonan kirjaa luku kerrallaan syventyen rituaalisia piirteitä sisältäviin jakeisiin yksityiskohtaisemmin tutkielman kolmannessa luvussa. Tarkastelen erityisesti sellaisia kohtia, joissa kuvataan erilaisia toimintoja joko puheen tai fyysisen toiminnan muodossa. Tutkielmani tavoitteena on luoda kokonaiskuva siitä, minkälaisia rituaaleja Joonan kirja sisältää. Olen valinnut Joonan kirjan tutkimuskohteeksi, sillä kirja sisältää paljon mielenkiintoisia rituaalisia piirteitä, joihin ei kuitenkaan ole syvennyt kokonaisuudessaan tutkimuksessa kovin yksityiskohtaisesti.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Risto Uron mukaan rituaalit ovat eksegetiikassa yleisesti vielä sivuutettu tutkimuskohde, sillä rituaalitutkimus on vakiintunut vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana osaksi

sosiaalitieteellistä raamatuntutkimusta.¹ Erityisesti profeettakirjallisuudessa rituaaleja on tutkittu vielä varsin vähäisesti, joten myöskään kokonaisuudessaan Joonan kirjan rituaaleista ei ole tehty vielä kattavaa tutkimusta. Anne Katrine de Hemmer Gudmen mukaan rituaalit jakautuvat Heprealaisessa Raamatussa pääsääntöisesti kahteen kategoriaan, Pentateuikin papillisiin teksteihin ja näiden ulkopuolelle jääviin ”muihin” rituaaleihin. Papillisissa teksteissä rituaalit ovat tarkasti säädeltyjä ja niihin liitetään yksityiskohtaisia sääntöjä ja määräyksiä, kun taas muissa teksteissä rituaalit esiintyvät usein epäsuoremmassa muodossa.² Rituaalit voivat esiintyä esimerkiksi kertomuksellisessa muodossa, kuten Joonan kirjassa. Tämä jako avaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia tutkia, miten rituaalit ilmenevät ja vaikuttavat Raamatun eri kirjallisuuslajeissa, erityisesti profeettakirjallisuudessa, jossa rituaalit eivät ole niin itsestäänselviä.

Kahdentoista profeetan kokonaisuudesta on tehty hyvin vähäisesti rituaaleihin liittyvää tutkimusta. Näin on myös Joonan kirjan kohdalla, sillä kirjaa sivutaan yksittäisissä tutkimuksissa ja artikkeleissa, mutta rituaalien luonteeseen ja erityisiin piirteisiin ei syvennyttä kattavasti esimerkiksi rituaaliteorioiden avulla. Robert Carroll tarkastelee Joonan kirjaa rituaalisena vastauksena artikkelissaan ”Jonah as Book of Ritual Responses” (1998). Hänen mukaansa kirjan kolme lukua neljästä päättyvät rituaaliseen kuvaukseen, jotka muokkaavat kertomuksen narratiivia.³ Uudemmissa tutkimuksissa ja kommentaareissa, kuten Susan Niditchin kirjassa *Jonah: A Commentary* (2023) rituaalisia piirteitä sivutaan ilman tarkempaa syventymistä. Vastaavasti taas Lena-Sofia Tiemeyer kirjoittaa artikkelissaan ”Attitudes to the cult in Jonah: In the Book of Jonah, the Book of the Twelve, and beyond” (2016) kultillisista menoista rituaalien sijaan. Hän syventyy erityisesti Joonan kirjan reseptiohistoriaan rabbiinisessa juutalaisuudessa sekä kirjan asemaan osana Kahdentoista profeetan kokoelmaa. Lisäksi Joonan kirjan ensimmäisessä luvussa kuvattua arpomista sekä toisen luvun rukousta on käsitelty yksittäisissä tutkimusartikkeleissa. Maininnat rituaalisista toimista jäävät kuitenkin hyvin pintapuolisiksi.

¹ Uro 2020, 135.

² Gudme 2022, 406.

³ Carroll 1998, 261.

2. Tutkimuksen lähtökohdat ja menetelmät

Tarkastelen Joonan kirjaa luku kerrallaan analysoiden tekstissä esiintyviä rituaalisia elementtejä. Näiden elementtien tarkastelussa hyödynnän rituaalitutkimuksen tarjoamia käsitteitä ja lähestymistapoja. En tukeudu tutkielmassa vain yhteen rituaaliteoriaan, vaan sovellan useita eri teorioita. On olennaista huomioida, etteivät tekstit tarjoa täysin kokonaista kuvaa rituaalisen suorittamisesta, ainoastaan katkonaisia pätkiä ja kuvauksia. Muinaisia tekstejä tutkiessa laaja on käytettävä laajaa tutkimusotetta, sillä yksittäisen teorian avulla ei voida luoda tarpeeksi kattavaa kuvaa muinaisten tekstien rituaaleista. Palaan tähän heti seuraavassa alaluvussa 2.1.

Käsitteet ovat tutkijoiden luoma konstruktio, jota ei lähtökohtaisesti ole itsenäisesti olemassa.⁴ Tutkijoiden määrittelemänä käsitteet ovat tutkimuksen työkaluja, joiden avulla voidaan tarkastella tekstien todellisuutta. Taustoitan ja määrittelen tämän kappaleen alaluvuissa tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Pohjustan teoriaa ensin tiiviillä katsauksella laajemmin rituaalitutkimukseen, jonka jälkeen syvennyn eri rituaalitutkijoiden luomiin rituaaliteorioihin. Pyrin myös määrittelemään rituaalin käsitteen mahdollisimman laajasti, jottei se sulje tekstissä esiintyviä erilaisia rituaaleja ja niiden piirteitä. Määrittelyssä hyödynnän usean rituaalitutkijan luomaa rituaalin määritelmää sekä perheyhtäläisyyden käsitettä. Tämän jälkeen määrittelen, mitä tarkoitetaan magialla, divinaatiolla, profetialla, kehollisuudella ja toimijuudella tässä tutkimuskontekstissa. Määrittelen seuraavat käsitteet, vaikka tutkimus koskee varsinaisesti rituaalia, sillä ne ovat olennaisesti yhteydessä rituaaliseen toimintaan. Antropologi Mary Douglas huomauttaa, että magia ja uskonto eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan molemmat perustuvat rituaalisiin käytäntöihin, jotka heijastavat yhteisön arvoja ja sosiaalista järjestystä.⁵ Käsitteiden miten magia, divinaatio ja profetia voivat pitää sisällään rituaalisia piirteitä sekä niiden yhteneväisyyksiä ja eroja. Lisäksi rituaaleihin liittyy kehollinen ulottuvuus ja monenlaista toimijuutta, jotka ovat tarpeen määrittellä. Tämän takia käsitteiden tarkasteleminen ja määritteleminen ovat relevanttia tässä tutkimuksessa.

2.1 Rituaalitutkimus

Rituaalitutkimus on monitieteellinen lähestymistapa, joka muotoutui 1900-luvun loppupuolella omaksi tieteenalaksi. Rituaaleja on kuitenkin tutkittu jo 1800-luvulta lähtien. Rituaalitutkimus tarjoaa työkaluja rituaalisen toiminnan tunnistamiseen, analysointiin ja tulkitsemiseen sekä niiden merkitykseen kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissaan.

⁴ Nissinen 2017a, 48.

⁵ Bell 2009, 51.

Eksegeettisessä tutkimuksessa rituaalitutkimus avaa uudenlaisia lähestymistapoja siihen, miten uskonnolliset tekstit vaikuttavat rituaalien kautta yhteisön rakenteisiin, toimintatapoihin ja arvoihin. Kuitenkin eksegeettisessä tutkimuksessa, kyseessä on vielä uusi monitieteisestä tutkimusta soveltava metodi, jossa yhdistyvät eri tieteenalat, kuten kulttuuriantropologia, kognitiivinen uskontotiede ja sosiaalitiede.⁶ Rituaalitutkimuksen kautta pyritään ymmärtämään rituaalien merkitystä osana uskonnollista elämää ja yhteisön toimintatapoja, valtasuhteita ja rakenteita. Rituaaleja tulee analysoida aina niiden kontekstista käsin. Vastaavasti myös rituaalit tulee nähdä akateemisena konstruktiona, jotka toimivat työvälineinä kulttuureita ja inhimillistä käyttäytymistä tutkittaessa.⁷ Rituaalitutkimus ei pyri asettamaan rituaaleja yhteen määritelmään, vaan se käyttää monenlaista teoriapohjaa, mikä mahdollistaa ilmiöiden tarkastelun useasta eri näkökulmasta.⁸

Muinaisia tekstejä tarkastellessa on olennaista huomioida, etteivät tekstit itsessään anna kokonaista kuvaa rituaalien suorittamisen eri ulottuvuuksista.⁹ Yksityiskohtien puute Heprealaisen Raamatun kertomuksissa johtuu todennäköisesti siitä, että kirjoittajat eivät kokeneet rituaalien tarkkoja kuvauksia tarpeellisiksi. He saattoivat olettaa, että lukijat tunsivat rituaalit jo entuudestaan, eikä niitä tarvinnut näin ollen kuvata yksityiskohtaisesti. Tällöin kirjoittajilla ei ollut erityistä halua opettaa rituaaleja tekstin kuulijoille.¹⁰ Yksi tutkimuksen kehityslinjoista onkin rituaalien monimuotoisuuden analysoiminen ja pluralistinen selittäminen suurien teorioiden sijaan.¹¹ Uron mukaan tällainen lähestymistapa on erityisen hyödyllinen silloin, kun historiallinen aineisto tarjoaa vain hajanaisia tietoja rituaaleista. Useiden teoreettisten näkökulmien yhdistäminen ja soveltaminen voi tuottaa näin ollen enemmän uutta tietoa.¹² On tärkeää ymmärtää, että kirjalliset kuvaukset eivät välttämättä heijasta todellisuutta sellaisenaan, vaan ne esittävät enemmänkin "ihanteellisen version" todellisuudesta.¹³ Sovellan tätä tutkimusotetta tutkielmassani, sillä Joonan kirjassa esiintyvät kuvaukset rituaaleista ovat tarjoavat vain pieniä otteita rituaalin suorittamisesta.

2.2 Rituaalitutkimuksen teorioita

Rituaalitutkija Ronald Grimes lähestyy rituaaleja hyvin lavean määritelmän kautta. Rituaalin määritelmän voisi tiivistää siis seuraavalla tavalla: ”Rituaali on konkreettinen,

⁶ Uro 2020, 126.

⁷ Uro 2020, 127.

⁸ Uro 2018, 7.

⁹ Jokiranta 2017, 234.

¹⁰ Gudme 2022, 404.

¹¹ Uro 2020, 127.

¹² Uro 2020, 127.

¹³ Gudme 2022, 408.

merkityksellinen ja tarkkaan määritelty esitys.”¹⁴ Tämä määritelmä korostaa rituaalin keskeisiä piirteitä, jotka erottavat sen tavanomaisesta arkipäiväisestä toiminnasta. Konkreettinen viittaa siihen, että rituaalit eivät tapahdu vain mielen tai ajatuksen tasolla, vaan ne ilmentyvät kehon kautta. Rituaaliin liittyy siis kehollista toimintaa, liikkeitä ja eleitä tai niiden tietoista tekemättä jättämistä. Vaikka rituaali on inhimillistä toimintaa, se eroaa arkisesta vuorovaikutuksesta erityisesti sen poikkeuksellisuuden ja syvemmän kulttuurisen ja symbolisen merkityksensä kautta, joka linkittää rituaalin yhteisön ja yksilön elämään ja maailmankuvaan. Rituaalit ovat luonteeltaan säännönmukaisia ja kontrolloituja siis tarkkaan määriteltyjä esityksiä. Rituaalit noudattavat usein ennalta määrättyjä kaavoja, jotka määrittelevät rituaalien kulkua, kestoa ja yksityiskohtia.¹⁵ Rituaalit voi suorittaa siis joko oikealla tai väärällä tavalla. Rituaali on toteutettu toiminto, joka suoritetaan tietyllä tavalla alusta loppuun.¹⁶ Vaikka Grimesin luoma määritelmä ei ole yksiselitteisesti tarpeeksi kattava, otan tämän lavean määritelmän rituaalien määritelmän lähtökohdaksi.

Rituaalien tiiviin määritelmän lisäksi Grimes lähestyy rituaaleja niiden perheyhtäläisyyksien kautta. Teorian mukaan rituaalin ei tarvitse noudattaa vain yhtä tarkasti rajattua ominaisuutta. Sen sijaan rituaalit voivat jakaa piirteitä muiden toimintojen kanssa, jotka muistuttavat niitä mutta eivät ole identtisiä. Grimesin teoriassa rituaalit nähdään ”perheinä”, jossa on yhteisiä piirteitä, kuten toisto, pyhyys ja erityinen aika sekä paikka, mutta ei täydellistä yhtäläisyyttä.¹⁷ Kuitenkaan näitä ominaisuuksia ei pidetä kaikkien rituaalien universaaleina ja välttämättöminä ominaisuuksina, sillä rituaalin käsitteen määrittely on Grimesin mukaan kuitenkin aina kontekstisidonnaista. Hän korostaa sitä, miten akateeminen määrittely ja keskustelu ovat usein kaukana ihmisten arkisesta todellisuudesta. Rituaalia ei ole olemassa ”sellaisenaan”, sillä rituaali on idea, jonka tutkijat muodostavat.¹⁸ Grimesin mukaan toisistaan eroavia rituaaleja on kannattavampaa vertailla keskenään erilaisten ominaisuuksien kautta kuin luotujen kategorioiden kautta.¹⁹ Myös tutkija Catherine Bell kritisoi rituaalien määrittelemistä universaalisti ja lähestyy rituaaleja perhemallin kautta, sillä hänen mielestään tällaiset määritelmät eivät ota huomioon rituaalien monimuotoisuutta ja kulttuurisidonnaisuutta.²⁰

¹⁴ ”Ritual is embodied, condensed, and prescribed enactment.” Ks. Grimes 2013, 195.

¹⁵ Grimes 2013, 195.

¹⁶ Grimes 2013, 196.

¹⁷ Grimes 2013, 194-195.

¹⁸ Grimes 2013, 192.

¹⁹ Grimes 2013, 194.

²⁰ Bell 1992, 59-60.

Roy Rappaportin mukaan rituaalit koostuvat kahdentyyppisistä viesteistä: kanonisista viesteistä, jotka edustavat rituaalin pysyvää ja yleistä merkitystä, sekä itseviittauksellisista viesteistä, jotka liittyvät osallistujien tilanteeseen ja kokemuksiin. Nämä viestit eivät ainoastaan luo pysyvyyden ja jatkuvuuden kokemusta, vaan ne välittävät myös syvällistä sosiokulttuurista tietoa ja normeja, jotka säätelevät yhteisön toimintaa. Kanonisilla viesteillä on kyky vahvistaa yhteisön jäsenten yhteisöllisyyttä ja sitoutumista kulttuurisiin ja uskonnollisiin perinteisiin, sillä niiden toistuva käyttö linkittää yksilöt ja sukupolvet toisiinsa.²¹ Rituaalit eivät siis ainoastaan toteuta tiettyä toimintaa, vaan ne myös vahvistavat ja ylläpitävät yhteisön tapoja ja arvoja. Kaikki uskonnolliset tapahtumat eivät ole rituaaleja eivätkä kaikki rituaalit ole uskonnollisia. Rappaportin mukaan ilman fyysistä suorittamista ei tapahdu rituaalia, sillä pelkät kirjoitetut ohjeet tai kuvaukset eivät riitä, vaan rituaali toteutuu vasta suoritettaessa.²² Tämä ajatus korostaa rituaalien roolia perustavanlaatuisina sosiaalisina toimintoina.²³ Lisäksi rituaalit pitävät yllä yhteisön perimmäisiä uskomuksia, joita Rappaport kutsuu perimmäisiksi pyhiksi väittäviksi (ultimate sacred postulates). Näitä väittämiä ei voida todistaa tai kumota, mutta ne säilyvät merkityksellisinä ja vahvistuvat rituaalien jatkuvan toiston kautta.²⁴

Ithamar Gruenwaldin mukaan rituaalit ovat keskeinen osa sosiaalisia ja uskonnollisia järjestelmiä, toimien näiden rakenteiden dynaamisena ytimenä. Ne koostuvat tyyllitellyistä ja toistuvista seremonioista, jotka noudattavat tarkkaan määriteltyjä käytäntöjä ja yhdistävät osallistujat yhdeksi toimivaksi kokonaisuudeksi.²⁵ Gruenwaldin lähestymistapa rituaaleihin korostaa niiden toimintaa yhteisöllisyyden ja merkityksellisyyden luojina, painottaen erityisesti rituaalien sosiaalista ja symbolista ulottuvuutta. Hänen mukaansa rituaalit ovat keskeinen väline, jolla yhteisöt ilmentävät arvojaan, vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja muokkaavat yksilön paikkaa osana suurempaa kokonaisuutta. Yksinkertaiset arkipäivän rituaalit eivät välttämättä liity myytteihin tai niiden sosiaalisiin yhteyksiin, vaikka henkilökohtaisella tasolla rituaalin merkityksestä olisi selitys. Uskonnolliset rituaalit sen sijaan ovat yhteisön jakamia ja luovat sekä vahvistavat ryhmän yhtenäisyyttä. Ne vahvistavat sosiaalista identiteettiä, mutta myös hierarkioita ja eriarvoisuutta.²⁶ Rituaalit ovat itsenäisiä toimintoja, jotka etenevät omassa kontekstissään, mutta niillä on usein kulttuurinen tai

²¹ Rappaport 1999, 52-52.

²² Rappaport 1999, 37-38.

²³ Rappaport 1999, 31.

²⁴ Rappaport 1999, 262.

²⁵ Gruenwald 2020, 187.

²⁶ Gruenwald 2020, 189.

ideologinen yhteys ja ne palvelevat tiettyjä päämääriä. Rituaalit edellyttävät tarkasti noudatettavaa käytäntöä, ja oikeassa järjestyksessä toistettuna ne takaavat halutut tulokset, jotka liittyvät elämän ja järjestyksen säilyttämiseen ja vahvistamiseen.²⁷

Rituaalin käsite on monitulkintainen ja kontekstisidonnainen, eikä sille täten voi antaa yksiselitteistä määritelmää. Kuten Gruenwald toteaa, jokaista rituaalia varten voisi luoda oman rituaaliteorian.²⁸ Tutkijat määrittelevät rituaalin aina oman tutkimuksensa lähtökohdista käsin. Kuitenkin, kuten myös edellä mainittujen tutkijoiden kohdalla, rituaalin määritelmään sisältyy usein ajatus toistuvasta, tarkkaan määritellystä ja arkisesta toiminnasta poikkeavasta toiminnasta. Lisäksi niihin sisältyy myös ajatus efektiivisyydestä, sillä rituaalin tavoitteena on vaikuttaa halutulla tavalla ympäröivään maailmaan, yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan tasolla, johon usein myös liittyy uskonnollinen todellisuus. Kuitenkaan käsittelemissäni rituaaliteorioissa ei syvennyttä toimijuuden näkökulmaan, siihen kuka rituaalin suorittaa. Syvennyn tähän näkökulmaan alaluvussa 2.7, sillä mielestäni rituaaleissa on olennaista kysymys tekijästä, toimijuudesta ja toiminnan kohteesta.

2.3 Magia

Otan tässä tutkielmassa lähtökohdaksi Martti Nissisen jaottelun, jossa magiassa ja divinaatioissa on kyse keskenään poikkeavasta toiminnasta.²⁹ Tutkijat eivät ole yksimielisiä tästä jaottelusta, sillä esimerkiksi Frederick Cryer pitää magiaa yläkäsitteenä, jonka alle divinaatio kuuluu.³⁰ Käsitteet toimivat tutkimuksen työkaluina, eivätkä ne ole arvottavia termejä. Määrittelen siis ensin magian käsitteen. István Czachesz esittää magialle heuristisen määritelmän, jossa magia liittyy rituaaliseen toimintaan, jolla on vaikuttavuutta (ritual efficacy). Kyseessä ei ole siis ainoastaan sosiaalisen tai psykologiseen todellisuuden ilmaiseminen.³¹ Olennaista on kuitenkin, ettei kaikki magia ole rituaalista tai päinvastoin. Magiaan liittyy oletettuja mekanismeja ja teorioita, jotka kuitenkin usein kumotaan modernin tieteen avulla toisin kuin monissa rituaaleissa.³² Magian perusta on sen oletetuissa mekanismeissa ja vaikutuksissa, eli siinä miten magia toimii ja miten nämä odotukset vahvistuvat kognitiivisten rakenteiden kautta.³³ Tyyliään erilaiset ihmekertomukset, jotka perustuvat intuitionvastaisiin piirteisiin ja tunteita herättäviin kertomuksiin, ovat olleet aina

²⁷ Gruenwald 2020, 189.

²⁸ Gruenwald 2003, 6.

²⁹ Nissinen 2017a, 48.

³⁰ Cryer 1994, 42.

³¹ Czachesz 2018, 301.

³² Czachesz 2017, 19.

³³ Czachesz 2018, 301-302.

suosiossa.³⁴ Tunteisiin vetoavat kertomukset lisäävät myös niiden muistettavuutta. Kertomukset, jotka kuvaavat äärimmäisiä tilanteita, kuten kärsimystä, epätoivoa ja pelkoa, voitetaan usein jumalallisen intervention avulla.³⁵ Ihmekertomukset liittyvät usein sosiaalisiin ja institutionaalisiin konteksteihin, jotka vahvistavat niiden uskottavuutta ja maagisia käytäntöjä. Kuitenkaan intuitionvastaisten elementtien tunnistaminen ei aina ole niin yksinkertaista. Raamatun kertomuksissa intuitiivisia kertomuksia on voitu muokata paradoksaaliksi korostamalla kertomuksen vastoinkäymisiä.³⁶

Nissisen mukaan muinaisen itäisen Välimeren alueen magiaan liittyy vahvasti magian rituaalinen ja symbolinen kriisinhallinta, jolla pyritään saavuttamaan tavoiteltu muutos.³⁷ Magian voi yksinkertaisesti määritellä toiminnaksi, jolla pyritään vaikuttamaan aktiivisesti ympäröivään maailmaan positiivisesti tai negatiivisesti jumalallisen yhteistyön avulla. Magiassa aktiivinen toimija on magian harjoittaja, maagikko.³⁸ Maagikolla oletetaan olevan erityisiä taitoja toimia aktiivisena toimijana yhteistyössä jumalallisten voimien kanssa.³⁹ Toimintaan liittyy usein myös rituaalinen ulottuvuus ja tavoitetilaa symboloivat performatiiviset aktit. Performatiivisuuden lisäksi mukana on symbolielementti, joka voi olla verbaalinen ja/tai materiaalinen. Esimerkkinä verbaalisesta elementistä Nissinen nostaa esille siunauksen, kirouksen, manauksen, loitsun ja rukouksen.⁴⁰ Sanojen, kirjoitettujen tai lausuttujen, tarkoituksena on saada aikaan tavoiteltu asia, ei välittää tietoa.⁴¹ Materiaalinen elementti toimii taas rituaalin vaikuttavana aineena.⁴²

2.4 Divinaatio

Divinaatiolla tarkoitetaan toimintaa, jonka tarkoituksena on hankkia jumalallista tietoa ja välittää sitä eteenpäin. Välittäjänä jumalallisen ja inhimillisen maailman välissä toimii divinaattori. Yksi tavallisimmista divinaattoria tarkoittavista termeistä Heprealaisessa Raamatussa on חֲזִקָה .⁴³ Divinaatio eroaa magiasta siten, että kaikkien tapahtumien taustalla ajatellaan olevan jumalallisen tahdon toteutuminen.⁴⁴ Tämän oletaman takia divinaatio on

³⁴ Czachesz 2017, 19.

³⁵ Czachesz 2017, 30.

³⁶ Czachesz 2017, 29.

³⁷ Nissinen 2017a, 47.

³⁸ Nissinen 2017a, 49-50.

³⁹ Nissinen 2018, 32.

⁴⁰ Nissinen 2017a, 50.

⁴¹ Nissinen 2017a, 51.

⁴² Nissinen 2017a, 52.

⁴³ Sanan alkuperäinen merkitys viittaa jakamiseen, määrittämiseen tai jakeluun, mutta se on saanut myös laajemman merkityksen ennustamiselle. Ks. Nigosian 2022, 77.

⁴⁴ Nissinen 2017a, 49.

itsessään tarpeellista eikä kyseessä ole ollut niinkään yliluonnollinen toimintatapa.⁴⁵ Kyseessä ei siis ole itsessään maaginen rituaali, vaikka laajemmassa mittakaavassa toimintaan voi liittyä rituaalisia piirteitä esimerkiksi silloin, jos divinaatioon liittyy julkinen performanssi kuten usein profetioissa.⁴⁶ Divinaatio voi toimia itsessään rituaalina tai varsinainen divinaatioakti voi olla osa rituaalia, joka suoritetaan ainoastaan divinaation vuoksi. Vastaavasti taas magia ja divinaatio jakavat monia yhteisiä piirteitä, kuten ihmisten ja yliluonnollisen välinen yhteys. Kuitenkin ero näiden kahden välillä ilmenee käytännöissä ja tavoitteissa, sillä divinaatio tähtää tiedon hankkimiseen, ymmärtämiseen ja päätöksentekoon, kun taas magia pyrkii vaikuttamaan ja tuottamaan konkreettisia muutoksia.⁴⁷ Lisäksi materiaalisen elementin merkitys eroaa, sillä divinaatiossa materia toimii enteiden tulkinnan apuvälineenä, kun taas magiassa sillä on suora vaikutus tavoiteltuun lopputulokseen.⁴⁸ Divinaatiota tarkastellessa olennaista on tunnistaa, etteivät divinaatio ja magia ole toisistaan täysin erillisiä käytäntöjä, vaan ne voidaan tunnistaa saman perheryhmän alle.

Tutkimuksessa divinaatio jaetaan lähtökohtaisesti kahteen pääkategoriaan, induktiiviseen ja intuitiiviseen divinaatioon.⁴⁹ Induktiivisella divinaatiolla⁵⁰ tarkoitetaan sellaisia divinaation menetelmiä, joiden taustalla on kognitiivinen prosessi. Divinaattorit voivat tulkita ennusmerkkejä esineistä, asioista tai ilmiöistä, kuten eläinten sisäelimestä tai lintujen lentoradoista.⁵¹ Lisäksi arpominen on yksi induktiivisen divinaation muodoista, joka esiintyy yleisimmin Heprealaisen Raamatun teksteissä.⁵² Divinaation kautta pyritään selvittämään, miten kyseisessä tilanteessa tulisi toimia. Vastaavasti taas intuitiivinen divinaatio⁵³ ei tarvitse divinaattorin aktiivista toimintaa, sillä tulkitseminen tapahtuu enemmän tai vähemmän muuttuneessa mielentilassa, kuten unien, näkyjen tai profetioiden kautta.⁵⁴ Divinaation jakaminen eri kategorioiden alle on kuitenkin tutkimuksen heuristinen työkalu, jonka avulla tarkastellaan ilmiön moninaisuutta. Ilmiönä divinaatio on tunnettu laajalti muinaisessa Lähi-idässä⁵⁵, kuten myös sen eri muodot.⁵⁶ Anne Marie Kitzin mukaan divinaatio perustuu yksinkertaiseen lähtökohtaan, jossa kaikki jumalallinen toiminta aiheuttaa aineellisen

⁴⁵ Nissinen 2018, 320.

⁴⁶ Nissinen 2017a, 49.

⁴⁷ Nissinen 2018, 320.

⁴⁸ Nissinen 2018, 321.

⁴⁹ Kitz 2003, 22-23.

⁵⁰ Voidaan käyttää myös käsitettä tekninen divinaatio. Ks. Nissinen 2017b, 14.

⁵¹ Nissinen 2018, 321.

⁵² Cryer 1994, 276.

⁵³ Voidaan käyttää myös käsitettä luonnollinen divinaatio. Ks. Nissinen 2017b, 15.

⁵⁴ Nissinen 2017a, 49.

⁵⁵ Annus 2010, 12-13.

⁵⁶ Nissinen 2018, 323.

reaktion. Tämä vaikutus voidaan tunnistaa poikkeuksellisten ilmiöiden, toistuvuuden tai rituaalien avulla. Poikkeukselliset ilmiöt, kuten auringonpimennykset, maanjäristykset ja myrskyt, nähdään jumalallisina merkkeinä, jotka edellyttävät tulkintaa. Toistuvuus vahvistaa saadun merkin merkitystä ja osoittaa, että kyseessä on jumalallinen viesti, joka tulee väistämättä toteutumaan. Jos sama merkki toistuu useaan otteeseen tai eri divinaatiomenetelmät antavat yhteneväisiä tuloksia, viestin luotettavuus vahvistuu. Rituaalit puolestaan auttavat määrittämään, milloin ja miten jumalallinen vastaus ilmenee, sekä erottamaan merkitykselliset tapahtumat sattumanvaraisista ilmiöistä.⁵⁷

Divinaatio vaikuttaa sekä luontoon että ihmisiin, mutta näiden vaikutusten luonne eroaa toisistaan. Luonto toimii jumalallisen viestin välineenä, jonka kautta merkit ilmenevät, kuten taivaan ilmiöiden, eläinten käyttäytymisen tai sääilmiöiden. Jumalallinen vaikutus voi kohdistua ihmisiin joko passiivisesti, kuten unien tai näkyjen kautta, tai aktiivisesti, kuten profeettojen tai rituaalien muodossa.⁵⁸ Erojen lisäksi yhtäläisyytenä voidaan nähdä, se miten sekä luonto että ihmiset voivat toimia jumalallisen viestinnän välikappaleina. Molemmat välittävät merkkejä, jotka edellyttävät tulkintaa. Erona on kuitenkin se, että ihmiset kykenevät tietoisesti reflektoimaan ja jopa pyrkimään muuttamaan tietoisuuttaan jumalallisen vaikutuksen saavuttamiseksi, kun taas luonnonilmiöt tapahtuvat itsenäisesti ilman tietoista pyrkimystä.⁵⁹ Tekstit antavat usein, kuten myös Joonan kirjan tapauksessa, vain hyvin katkonaisia tietoja divinaation yksityiskohdista lukuun ottamatta jumalallista viestiä itsessään. Tarkastelun kohteena ei siis ole varsinaisesti tapahtuman yksityiskohtainen suoritus, vaan pikemminkin analyttinen kategorisointi.⁶⁰

2.5 Profetia

Tutkimuksessa vallitsevan käsityksen mukaan profeetta on henkilö, joka välittää jumalallista yli-inhimillistä tietoa ihmisille.⁶¹ Heprealaisessa Raamatussa profeetasta käytetään useita käsitteitä, kuten נביא ”profeetta”, איש-האלהים ”Jumalan mies”, חזה ”näkyjen näkijä” ja ראה ”näkijä/profeetta”. Nämä termit korostavat profeetan erilaisia rooleja, joihin kuuluvat sekä sanallinen viestintä että voimalliset teot ja hengelliset kokemukset.⁶² Profetia on osa intuitiivista divinaatiota, jossa jumalallinen sana välitetään suoraan ilman kognitiivista tai

⁵⁷ Kitz 2003, 26-27.

⁵⁸ Kitz 2003, 28-29.

⁵⁹ Kitz 2003, 31.

⁶⁰ Nissinen 2018, 327.

⁶¹ Nissinen 2020, 130-131.

⁶² Profeetan nimityksistä ja niiden merkityksistä on käyty laajaa keskustelua tutkimuksessa, erityisesti siitä, viittaavatko termit erillisiin rooleihin vai päällekkäisiin välittäjätoimintoihin eri historiallisissa ja tekstuaalisissa yhteyksissä. Ks. Portier-Young 2024, 41-44.

toiminnallista prosessia. Profetiaan liittyy usein myös performanssinen rituaali jossakin kultillisessa ympäristössä.⁶³ Nissisen mukaan profeetallisia esityksiä voidaan kuvata usein rituaaliksi, siinä määrin missä niitä on mahdollista rekonstruoida muinaisista lähteistä. On huomioitava, että muinaisessa Lähi-idässä profeetallinen julistus ei ollut yleensä itsenäinen rituaali, vaikka profeetat esiintyivät usein rituaalisissa yhteyksissä, usein tempelikontekstissa.⁶⁴ Profeetallisiin esityksiin liittyi usein kaavamaisia käyttäytymismalleja, jotka viittaavat muuttuneeseen tajunnantilaan. Lähteet eivät kuitenkaan kerro tarkasti, miten tämä tila saavutettiin tai miten se vaikutti profeettojen toimintaan. Tila ymmärrettiin jumalalliseksi haltuunotoksi, jossa profeetta ei toiminut omana itsenään.⁶⁵

Profeettojen toiminta ulottuu harvemmin muuhun toimintaan kuin jumalallisen sanoman välittämiseen ilman tarkoitusta välittää omaa tietämystään tai viisauttaan.⁶⁶ Vastaanottajien odotetaan toimivan siis kuullun profetian perusteella. Lähtökohtaisesti profetiassa ei ole siis kyse tulevaisuuden ennustamisesta, vaan jumalallisen tiedon julkituomisesta joko yksilölle, yhteisölle tai kuninkaalle.⁶⁷ Profeetan tehtävän ideaalin voisi siis tiivistää siten, että profeetan tehtävänä on toimia tiedon välittäjänä, ei aktiivisena toimijana, sillä tieto välittyy Jumalan tai jumalien toimesta, ei ihmisen aloitteesta. Kuitenkaan profeetat eivät pelkästään vastaanota jumalallisia viestejä, vaan he myös tulkitsevat niitä ja pyrkivät vaikuttamaan kansan toimintaan oman tulkintansa kautta.⁶⁸ Raamatullinen profetia on monimuotoinen ilmiö, joka ei rajoitu pelkästään sanalliseen viestintään, sillä se välittää tietoa, tunteita, valtaa ja suhteita sekä ylittää inhimillisen ja jumalallisen maailman rajoja. Profetian muodot ja ilmenemismuodot vaihtelevat eri aikoina, paikoissa ja yhteyksissä, mikä tekee siitä dynaamisen ja kehollisen kokemuksen.⁶⁹

Alun perin profetiat ovat olleet suullisia esityksiä. Heprealaisen Raamatun tekstit ovat yksi esimerkki siitä, miten profetiat muuttuivat kirjallisiksi julistuksiksi erityisesti toisen tempelin aikana.⁷⁰ Nykytutkimuksen valossa profeettojen katsotaan olleen pääasiassa lukutaidottomia eivätkä he ole itse kirjoittaneet profetioita ylös. Kuitenkin he ovat saattaneet osallistua profeetallisten viestien kirjoitustyöhön kirjurien välityksellä.⁷¹ Kirjallisissa lähteissä profeetallisten esitysten yksityiskohtainen kuvaus on kuitenkin harvinaista, sillä huomio

⁶³ Nissinen 2017a, 49.

⁶⁴ Nissinen 2018, 328.

⁶⁵ Nissinen 2020, 132.

⁶⁶ Nissinen 2010, 346.

⁶⁷ Nissinen 2010, 345.

⁶⁸ Kitz 2003, 38.

⁶⁹ Portier-Young 2024, 31.

⁷⁰ Nissinen 2010, 343.

⁷¹ Nissinen 2020, 136.

keskittyi ensisijaisesti itse viestin sisältöön. Olennaista tekstejä analysoidessa on huomioida, että rituaalin kuvauksen puuttuminen ei tarkoita, ettei sitä olisi suoritettu. Kirjoitettu teksti heijastaa vain rajallisesti historiallista todellisuutta ja perustuu kirjurien valintoihin, mikä voi johtaa muinaisten rituaalien epätäydelliseen tai vääristyneeseen kuvaan.⁷² Heprealaisen Raamatun profetia on siis ennen kaikkea kirjallisesti välittynyt ilmiö, joka on muotoutunut kirjurien työn tuloksena. Profeetalliset tekstit eivät suoraan kuvaa historiallisia profeettoja, vaan heijastavat myöhempien yhteisöjen tulkintoja ja muokkauksia. Kirjallinen profetia syntyi ja säilyi, koska yhteisöt omaksuivat, muokkasivat ja käyttivät sitä omiin tarkoituksiinsa, erottaen sen alkuperäisistä profeetallisista ilmiöistä.⁷³

2.6 Toimijuus

Tutkielmani kannalta keskeistä on tarkastella rituaalien toimijuutta. Rituaalien toimijuus on hyvin monitasoinen ilmiö, sillä rituaaleissa toimijuutta voidaan tarkastella useista eri näkökulmista, jotka liittyvät niin rituaalin suorittajiin, yliluonnollisiin toimijoihin kuin myös passiivisiin elementteihin, kuten rituaalin kohteisiin tai symbolisiin välineisiin. Oletuksena Heprealaista Raamattua tutkiessa on maailmankuva, jossa Jumala tai jumaluudet, vaikuttavat kaikkeen todellisuuteen.⁷⁴ Näin ollen oletus pätee myös rituaaleihin. Rituaalien toimijuutta tarkastellessa tulee selvittää, kuka/mikä on rituaalin kohteena ja mihin rituaalia tarvitaan.

Jesper Sørensen lähestyy maagista toimijuutta kolmijakoisen mallin avulla, jossa toimijuutta tarkastellaan 1) toimijan (agent), 2) tekojen (action) ja 3) objektin (object) kautta, joissa jokaisella on omat erityispiirteensä.⁷⁵ Toimijuus ei ole siis ainoastaan yksittäisten toimijoiden hallussa, vaan se rakentuu näiden vuorovaikutuksen suhteesta.

Toimijakeskeisessä lähestymistavassa korostetaan pyhän toimijan roolia, kuten jumaluuden, joka on toimijuuden lähde ja voi vaikuttaa rituaalin. Tässä toimijuus ilmenee usein pyhän ja maallisen tilan välisissä vuorovaikutuksissa, jotka mahdollistavat rituaalin toteutumisen tietyissä olosuhteissa.⁷⁶ Toimintakeskeisessä mallissa korostuu itse rituaalin tarkka suorittaminen ja toiminnan toistaminen. Erityistä huomiota tulee siis kiinnittää siihen, kuinka rituaaliin liittyvät toiminnalliset ja keholliset elementit linkittyvät pyhään ja maalliseen tilaan.⁷⁷ Objektikeskeisessä näkökulmassa taas rituaalinen toimijuus voi liittyä esineisiin, jotka itsessään sisältävät maagista voimaa. Esineet voivat saada erityistä merkitystä pyhistä

⁷² Nissinen 2018, 329.

⁷³ Nissinen 2017b, 145-146.

⁷⁴ Nissinen 2017a, 49.

⁷⁵ Sørensen 2007, 65.

⁷⁶ Sørensen 2007, 66.

⁷⁷ Sørensen 2007, 68.

yhteyksistä tai rituaalisista käytännöistä, jotka antavat niille uuden aseman ja merkityksen.⁷⁸ Tämä herättää kysymyksen, voidaanko kulttiesineitä pitää rituaalisina toimijoina, jotka välittävät ja symboloivat jumalallista vaikutusta. Voiko esimerkiksi arpa olla itsenäinen toimija, jos sen katsotaan pitävän sisällään jumalallista voimaa? Gerald Klingbeilin mukaan rituaaleissa esineet voivat saada kokonaan uuden merkityksen ja aseman ilman fyysistä muutosta, silloin kun esineet integroidaan rituaaliseen kontekstiin. Esimerkiksi vaatteet voivat viestiä siirtymävaiheista, asemasta ja hierarkiasta, kun taas niiden repiminen tai riisuminen voi symboloida surua, häpeää tai puhdistautumista.⁷⁹ Näin ollen esineisiin liittyy usein ennemminkin symbolinen toimijuus kuin suoraan rituaalinen toimijuus. Anne Katrine de Hemmer Gudme esittää, että materiaalinen semantiikka⁸⁰ ja toimijaverkkoteoria⁸¹ korostavat esineiden kykyä vaikuttaa ihmisten toimintaan. Teorioiden mukaan esineet eivät ole vain passiivisia objekteja, vaan ne voivat aktivoida tunteita ja reaktioita. Kun ihmiset käyttävät esineitä, ne luovat vuorovaikutuksia, jotka voivat vaikuttaa käyttäytymiseen ja kokemuksiin. Esineet voivat esimerkiksi symboloida jumalallista läsnäoloa ja lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta pyhään.⁸²

Näiden kolmen toimijuuden muodon taustalla on myös ajallisten ja paikallisten tekijöiden merkitys. Ajan ja paikan yhteys pyhään luo erityisen tilan, jossa kehollinen osallistuminen voi voimistua tai rajoittua, riippuen siitä, täytyvätkö rituaalin onnistumisen edellyttämät ajalliset ja paikalliset olosuhteet. Osallistujat puolestaan voivat joko edistää tai estää toimijuuden syntymistä rituaalisten ehtojen kautta, joten heidän roolinsa rituaalissa on siis olennainen.⁸³ Sørensenin mukaan toimijuus ei ole siis vain yksittäisen toimijan hallinnassa, vaan se rakentuu kognitiivisten ja rituaalisten rakenteiden kautta. Se ei ole vain yksittäisen toimijan ominaisuus, vaan se muodostuu rituaalin ajallisesta ja paikallisesta ja osallistumiseen liittyvistä elementeistä, jotka yhdessä mahdollistavat maagisen toiminnan suorittamisen. Jos taas maaginen toimija (magical agency) puuttuu, ei rituaalin suorittamisella ole toivottua vaikutusta.⁸⁴

⁷⁸ Sørensen 2007, 70-71.

⁷⁹ Klingbeil 2007, 175.

⁸⁰ Materiaalinen semantiikka tutkii, miten esineet ja materiaalit voivat kantaa merkityksiä ja toimia ”toimijoina” yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa, vaikuttaen yksilöiden kokemuksiin ja käyttäytymiseen.

⁸¹ Toimijaverkkoteoria (Actor-Network Theory ANT) on Bruno Latuourin kehittämä teoria, joka tarkastelee miten ihmiset ja ei-ihmiset toimivat verkostoissa ja vaikuttavat toisiinsa.

⁸² Gudme 2024, 51-52.

⁸³ Sørensen 2007, 74-76.

⁸⁴ Sørensen 2007, 65.

McCauleyn ja Lawsonin mukaan rituaalilla on aina toimija, teko ja kohde.⁸⁵ Tämän lisäksi he hahmottavat rituaalien toimijuuden erottamalla kaksi erilaista tapaa, joilla rituaalit yhdistävät yli-inhimilliset toimijat (CPS-agents) osaksi rituaalia.⁸⁶ Erityisen toimijan rituaaleissa yli-inhimillinen toimija yhdistyy suoraan rituaalia suorittavaan henkilöön, joka välittää jumalallisen voiman osallistujille. Erityisen kohteen tai välineen rituaaleissa taas yhteys yli-inhimilliseen toimijaan syntyy rituaalin kohteen tai välineen kautta. Toisin sanoen, rituaalin rakenne ja sen yhteys jumaluuteen määräytyvät sen mukaan, onko yhteys suoraan toimijaan vai rituaalin elementteihin.⁸⁷

Rituaaleja perustellaan teologisilla lähtökohdilla, joihin voi vaikuttaa myös yhteisön sisäinen hierarkia. Toimittaako rituaalin uskonnollisen yhteisön johtohahmo, kuten pappi, vai voiko rituaalin toimittaa kuka tahansa? Rituaaleissa on kyse siis monesta muustakin ulottuvuudesta kuin vain symboleiden ja uskonnollisten perinteiden siirtämisestä eteenpäin. Rituaali määrittävät myös yhteisöjä ja niiden rajoja.⁸⁸ Lisäksi keskeistä on tunnistaa, miten yhteisön sisäinen hierarkia vaikuttaa toimijuuden rakentumiseen. Profetiassa toimijuus perustuu erityisesti profeetan asemaan jumalallisen sanoman välittäjänä. Profeetta toimii linkkinä jumalallisen ja maallisen todellisuuden välillä, jolloin hänen roolinsa on keskeinen viestin vastaanottamisessa ja välittämisessä. Profeetallinen toiminta ei noudata aina tarkkaa rituaalikaavaa, vaan sen keskiössä on itse toimija, jonka kautta jumalallinen tieto välittyy kohdeyleisölle. Tämä tekee profetiasta ainutkertaisen tapahtuman, jossa viestin merkitys riippuu profeetan toiminnasta ja hänen yhteydestään jumaluuteen.⁸⁹ Profeetan tulkinnalla, ilmaisutavalla ja jopa hänen kokemuksillaan on vaikutusta siihen, miten sanoma välittyy ja miten se ymmärretään.

2.7 Kehollisuus

Rituaalit eivät ole vain sanallisia tai symbolisia tapahtumia, vaan ne perustuvat myös kehollisuuteen. Ne välittävät kertomuksia ja normeja yhdistämällä visuaalisuuden, konkreettiset symbolit, tunnekokemukset ja yhteisöllisyyden.⁹⁰ Kehollisuus onkin keskeinen osa rituaaleja, mutta siitä huolimatta se jää usein huomiotta rituaalien ja profetian tutkimuksessa. Kehollisuuden määrittelemisen rituaalitutkimuksen kontekstissa on haastavaa, sillä se kattaa kehon, mielen ja aivojen vuorovaikutuksen sekä niiden kulttuurisen ja

⁸⁵ McCauley & Lawson 2002, 13.

⁸⁶ McCauley & Lawson 2002, 26.

⁸⁷ McCauley & Lawson 2002, 27-28.

⁸⁸ Jokiranta 2017, 232.

⁸⁹ Nissinen 2018, 328.

⁹⁰ Jokiranta 2017, 240.

sosiaalisen sidonnaisuuden. Kehollisuus rituaaleissa ei rajoitu fyysisiin liikkeisiin, vaan toimii myös tunteiden, merkitysten ja tiedon välittäjänä. Kehon liikkeet, aistimukset ja hermoston reaktiot muokkaavat rituaalista kokemusta usein tiedostamattomasti.⁹¹ Keho toimii siis aktiivisena välikappaleena, joka ei vain vastaanota ulkoisia vaikutuksia, vaan myös muokkaa ja sisäistää kulttuurisia ja sosiaalisia normeja.⁹² Kyse on siis paitsi kehollisesta toimijuudesta ja esittämisestä, mutta myös konkreettisesti yhteisöön kuulumisesta. Kehollisuus nousee esiin erityisesti, kun rituaali vaatii fyysistä osallistumista, kuten paaston kaltaisessa toiminnassa, jossa keho itsessään toimii rituaalin välineenä ja osana pyhää kokemusta. Tämä erottaa rituaalisen toiminnan arkipäiväisistä toiminnoista, sillä rituaalissa fyysisellä ja hengellisellä ulottuvuudella on oma erityinen merkityksensä. Rituaalit voivat kirjoittaa arvoja kehoon, jolloin keho itsessään tulee merkitykselliseksi toimijaksi rituaalisessa tilassa. Samalla kehollisuuden tutkiminen tuo esiin sen, kuinka vaikea on erottaa, missä menevät rituaalin tiedolliset ja ideologiset ulottuvuudet ja kuinka paljon keho toimii passiivisena vastaanottajana verrattuna aktiiviseen osallistumiseen.⁹³

Rituaali on kehollinen tapa ymmärtää maailmaa, jossa aikomukset, tunteet, uskomukset ja arvot ilmenevät ruumiillisina kokemuksina. Esitysteoria (performance theory) korostaa rituaalin ilmaisullista luonnetta ja sen vahvaa tunneyhteyttä. Kehon käyttäminen rituaalissa ei ole vain symbolista, vaan se muokkaa myös yksilön kokemusta ja käsitystä itsestään sekä ympäröivästä maailmasta.⁹⁴ Myös tunteet ja rituaalit ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Rituaalit luovat tilan, jossa tunteet kuten pelko, toivo ja jännitys voivat ilmetä vahvistaen yksilön ja yhteisön identiteettiä. Tunteet eivät vain ole reaktioita rituaaleihin, vaan kiinteä osa niitä.⁹⁵ Keho on keskeinen tekijä tunteiden ilmaisemisessa, sillä fyysinen osallistuminen, kuten polvistuminen, voi vahvistaa tunteiden kokemista. Vastaavasti taas Bell näkee, että polvistuminen ei itsessään heijasta nöyryymistä vaan asettaa kehon nöyrään asentoon.⁹⁶ Keholliset toiminnot rituaaleissa, kuten asennot ja liikkeet, voivat parantaa rituaalien muistamista ja auttaa siirtämään uskonnollisia opetuksia seuraaville sukupolville. Kehon kokemus ei ole vain tunneperäinen, vaan myös tärkeä tiedon ja muistin säilyttämisen kannalta. Tällöin rituaali vahvistaa sekä tiedon omaksumista että sen pitkäkestoista muistamista.⁹⁷

⁹¹ Klocová & Geertz 2018, 75.

⁹² Stephenson 2015, 94.

⁹³ Stephenson 2015, 95.

⁹⁴ Stephenson 2015, 87.

⁹⁵ Douglas 2018, 57.

⁹⁶ Bell 1992, 100.

⁹⁷ Klocová & Geertz 2018, 88.

Rituaalit auttavat myös jäsentämään tunteita, jotka liittyvät elämän suuriin kysymyksiin. Näin ollen tunteet ja rituaalit tukevat toisiaan ja luovat merkityksiä.⁹⁸ Tietty tunne, kuten suru, voi taas johtaa rituaalin suorittamiseen. Rituaalit tarjoavat rakenteen, joiden kautta tunteita voi ilmaista ja käsitellä. Lisäksi rituaalien toistuva luonne ei vähennä tunteiden voimakkuutta, vaan voi päinvastoin vahvistaa niitä.⁹⁹ Kirjoitetut kertomukset, jotka pitävät sisällään rituaaleja, tarjoavat lukijalle tai kuulijalle mahdollisuuden samaistua profeetan kokemuksiin. Kirjallinen rituaali voi toimia "virtuaalisena kokemuksena", jossa lukija voi eläytyä profeetan elämään ja kokea rituaalin merkitykset ilman sen konkreettista toteuttamista.¹⁰⁰ Erityisesti ensimmäisessä persoonassa kirjoitetut tekstit, joissa profeetta kuvailee omia kokemuksiaan, luo lukijalle tilan aktiiviselle osallistumiselle ja mahdollisuudelle eläytyä profeetan tilanteeseen.¹⁰¹ Tunteiden lisäksi kehollisuuteen liittyvät myös aistit. Esimerkiksi rituaalin aikana koettava haju voi auttaa luomaan yhteyksiä pyhään ja osallistujien välille, sillä tietty haju voi merkitä tilan muuttumista pyhäksi. Koska kaikki osallistujat voivat aistia saman hajun, se yhdistää heidät toisiinsa vahvistaen yhteisöllisyyttä.¹⁰² Lisäksi haju voi luoda mielikuvia ja muistoja, jolloin tietyt hajut aktivoivat muistojen lisäksi myös tunteita. Aistit ovat siis olennainen osa rituaaleja.

Bellin mukaan rituaali tuottaa ennen kaikkea "ritualisoituneita" kehoja (ritualized body), jotka ovat omaksuneet rituaalin merkityksen ja kulttuuriset kaavat. Rituaali ei ole vain sisäisten tunteiden tai yhteiskunnallisten arvojen ilmaisemista, vaan se muokkaa kehoja ja niiden toimintaa, sisäistäen ympäristönsä rakenteet. Keho ei ole tässä prosessissa pelkästään väline, vaan se omaksuu rituaalin muodot ja toteuttaa niitä aktiivisesti.¹⁰³ Ritualisoituminen ei siis rajoitu vain tunteiden näyttämiseen, vaan se merkitsee kehon muokkaamista osaksi rituaalin ja yhteiskunnan kulttuurisia sääntöjä. Tällä tavoin rituaali vaikuttaa kehoihin ja samalla sosiaaliin rakenteisiin, tehden kehosta välineen, joka voi vahvistaa tai muuttaa yhteiskunnassa vallitsevia voimasuhteita.¹⁰⁴ Rituaalit tuottavat siis myös ruumiillista tietoa maailmasta.

Myöskään profetia ei rajoitu pelkästään sanalliseen viestintään, vaan siihen liittyy myös kehollisia kokemuksia, toimintaa ja aistien käyttöä. Profeetallinen tehtävä voidaan nähdä performatiivisena ja kokemuksellisena, jossa ruumis, tunteet ja symboliset teot ovat

⁹⁸ Douglas 2018, 58.

⁹⁹ Klingbeil 2020, 492.

¹⁰⁰ Gudme 2024, 52.

¹⁰¹ Portier-Young 2024, 98.

¹⁰² Gudme 2024, 48.

¹⁰³ Bell 1992, 81-82.

¹⁰⁴ Bell 1992, 83.

keskeisessä roolissa.¹⁰⁵ Tunteet ja niiden vaikutukset ovat monimutkaisia prosesseja, jotka yhdistävät ruumiillisia ja psykologisia tiloja. Ne syntyvät sekä sisäisten että ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta ja vaikuttavat motivaatioon, toimintaan ja käyttäytymiseen. Tunteet eivät ole vain yksilöllisiä kokemuksia, vaan ne muotoutuvat myös vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja voivat heijastaa kulttuurisia ja sosiaalisia vaikutuksia.¹⁰⁶ Profeetallisessa kirjallisuudessa tunteet ovat keskeisiä välineitä vuorovaikutuksessa, suostuttelussa ja yhteiskunnallisten muutosten luomisessa. Ne eivät ole erillään järkipäisistä prosesseista, vaan ne muodostavat olennainen osan profeetallista toimintaa, jossa tunteet muokkaavat yksilön ja yhteisön identiteettiä sekä suhteita.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Portier-Young 2024, 173-174.

¹⁰⁶ Portier-Young 2024, 196.

¹⁰⁷ Portier-Young 2024, 199-200.

3. Joonan kirja

Joonan kirja eroaa muista kirjoista siten, ettei se sisällä mahtipontisia profeetallisia julistuksia, vaan on ennemminkin kertomus profeetasta ja hänen toiminnastaan. Kirjan ainoa varsinainen profeetallinen julistus on kolmannessa luvussa hyvin lyhyt ja ytimekäs, sillä se on hepreaksi vain neljän sanan mittainen. Tämä tekee Joonan kirjasta hyvin ainutlaatuisen ja poikkeuksellisen kirjan muun profeetallisen kirjallisuuden joukossa, sillä kirja keskittyy pitkälti tarinan kerrontaan suurien profeetallisten julistusten sijaan.¹⁰⁸ Joonan kirja rakentuu neljästä luvusta, jotka muodostavat selkeän kerronnallisen rakenteen. Ensimmäisessä luvussa (1:1-16) Joona saa kutsun profeetaksi. Kutsun saatuaan hän kuitenkin yrittää paeta Jumalan antamaa tehtävää. Hän nousee laivaan, joka suuntaa Tarsisiin. Matka kuitenkin päättyy Jumalan lähettämään myrskyyn, joka pakottaa merimiehet heittämään Joonan mereen, jotta myrsky voi laantua. Suuri kala nielaisee Joonan, ja hän viettää kalan sisällä rukoillen kolme päivää ja yötä. Toisessa luvussa (2:3-10) kuvataan Joonan rukous, jossa on piirteitä kiitoksesta sekä avunpyynnöstä. Kolmannessa luvussa (3:1-10) Joona lopulta julistaa Niniven tuomion, mikä johtaa kaupungin asukkaiden yllättävään ja nopeaan katumukseen ja Jumalan armahdukseen. Neljäs luku (4:1-11) keskittyy Joonan pettymykseen ja hänen vuoropuheluunsa Jumalan kanssa. Kertomus sijoittuu siis Israelin maan ulkopuolelle kauas pyhästä temppelistä. Kuitenkin muistot temppelissä vaikuttavat myös maan ulkopuolella, sillä puolet kertomuksesta tapahtuu merellä ja puolet Niniven kaupungissa.¹⁰⁹ Aaron Schart huomauttaa, että kertomus jakautuu kahteen lähes yhtä suureen osaan, lukuihin 1-2 ja 3-4, joissa toistuvat samankaltaiset elementit. Molemmissa osissa Joona saa Jumalalta käskyn, kohtaa ulkopuolisia henkilöitä ja joutuu lopulta tilanteeseen, jossa hänen oma suhtautumisensa Jumalaan on koetuksella.¹¹⁰ Kertomuksen symmetrinen rakenne korostaa Joonan vastahakoisuutta. Kun merimiehet ja Niniven asukkaat reagoivat uskon ja katumuksen kautta, Joona pysyy itse epäjohdonmukaisena ja itsepäisenä. Lisäksi molemmissa osissa esiintyy nimettömiä hahmoja, ensimmäisessä osassa laivan kapteeni ja toisessa Niniven kuningas, jotka toimivat välittäjinä ja osoittavat suurempaa ymmärrystä kuin itse Joona.¹¹¹

Joonan kirja on vakiinnuttanut paikkansa jälkiredaktion seurauksena Kahdentoista profeetan kirjakokoelmassa. Kuitenkaan kirjaa ei siis ole alun perin kirjoitettu tämän kokoelman osaksi. Kirjan paikka kokoelmassa vaihtelee eri käsikirjoituksissa, ja tämä

¹⁰⁸ Schmid 2012, 497.

¹⁰⁹ Carroll 1998, 263.

¹¹⁰ Schart 2012, 109.

¹¹¹ Schart 2012, 110.

vaihteleva sijoittelu osoittaa, että Joonan kirjan liittäminen osaksi Kahdentoista profeetan kokoelmaa on ollut myöhäisempi prosessi. Masoreettisessa tekstissä Joona sijoittuu Miikan kirjan jälkeen, kun taas Septuagintassa se asettuu Nahumin kirjan edelle. Tämä ero saattaa johtua kreikkalaisen käännöksen uudelleenjärjestelyistä.¹¹² Tutkijat ovat käyneet myös paljon pohdintaa siitä, mitä Joonan kirjan sijoittuminen kertoo sen teologiasta ja suhteesta muihin profeettoihin. Tutkimukseni perustuu useimpien tutkijoiden näkemykseen, jonka mukaan Joonan kirja tulee ymmärtää yhtenä kirjallisena kokonaisuutena.¹¹³ Tutkijoiden keskuudessa yleisesti hyväksytyyn näkemykseen mukaan Joonan kirjan kirjoitusajankohta sijoittuu pakkosiirtolaisuuden jälkeiselle ajalle.¹¹⁴ Ajoitusta perustellaan esimerkiksi tekstissä esiintyvien aramaismien sekä myöhäisempänä pidetyn heprealaisen proosatyylin ja kieliopin kautta.¹¹⁵ Lisäksi tutkimuksessa on esitetty, että kirja olisi kohdistettu pakkosiirtolaisuudessa eläville israelilaisille vahvistamaan yhteisön identiteettiä ja kuvaamaan pakkosiirtolaisuuden herättämiä tunteita.¹¹⁶ Kuitenkin ajoituksen määrittäminen pelkästään kieliopin ja sanaston perusteella on monivaiheinen ja osittain epäselvä kysymys.¹¹⁷ Tämän tutkielman tai myöskään yleisesti tekstin merkityksen kannalta olennaista ei kuitenkaan ole kirjan tarkka ajoittaminen.

Joonan kirjaa on pidetty opetuksellisena kertomuksena sekä satiirisena, humoristisena tai ironisena kuvauksena, joka on kokonaisuudessaan fiktiivinen. Aaron Schartin mukaan nämä tulkintatavat eivät kuitenkaan sulje toisiaan ulkopuolelle, sillä kertomuksen opetuksellinen vakava merkitys on voitu tuoda esille humoristisen lähestymistavan kautta.¹¹⁸ Olen samaa mieltä siitä, että kirjan voimakas satiirinen luonne ei sulje pois opetuksellista luonnetta, johon palaan myöhemmin. Yksi tutkimuksessa esiin noussut keskeinen kysymys liittyy universalismin ja partikularismin suhteeseen, eli siihen ylettykö Jumalan armo myös eijuutalaisiin vai onko kyse ainoastaan Jumalan suhteeseen Israeliin.¹¹⁹ Marwin Sweeneyn mukaan keskustelussa on virheellisesti painotettu liikaa kansojen suhdetta Jumalaan, sillä hänen näkemyksensä mukaan kyse on pikemminkin Jumalan luotettavuudesta ja uskollisuudesta hänen lupauksia kohtaan.¹²⁰ Myös James Limburgin mukaan Joonan kirja on

¹¹² Schart 2012, 116-117.

¹¹³ Joidenkin tutkijoiden, kuten Jakob Wöhrle, mukaan kertomuksessa on mahdollisia katkoksia ja myöhäisempiä lisäyksiä, erityisesti toisen luvun psalmin osalta. Ks. Schart 2012, 112-123.

¹¹⁴ Ellwood 2017, 569; Limburg 1993, 29.

¹¹⁵ Sasson 1990, 22-23.

¹¹⁶ Salters 1994, 55-56.

¹¹⁷ Niditch 2023, 18.

¹¹⁸ Schart 2012, 111.

¹¹⁹ Ellwood 2017, 570.

¹²⁰ Sweeney 2002, 316.

didaktinen ja fiktiivinen kertomus, joka opettaa Jumalan luonteesta ja armosta erityisesti avointen kysymysten kautta.¹²¹ Kuten Robert Carroll toteaa, Joonan kirjasta on olemassa satoja erilaisia tulkintoja ja todella kattava reseptio- ja vaikutushistoria.¹²²

Satiiristen ja ironisten piirteiden lisäksi Joona kuvataan karrikoituna hahmona, joka käyttäytyy toistuvasti profetoille tyypillisten toimintatapojen vastaisesti. Kirjassa on myös kansanperinteestä tuttuja elementtejä, kuten suuren kalan nielaisemaksi joutuminen, maagisesti tyhjältä kasvava ja nopeasti kuihtuva kasvi sekä Niniven eläinten inhimillistäminen. Samalla teoksessa esiintyy monia raamatullisille teksteille ominaisia piirteitä, kuten profetaan kutsuminen, Jumalan ihmeet, huoli synnistä ja parannuksesta sekä jumalallinen rangaistus ja anteeksianto.¹²³ Joonan kirjan kirjoittaja tuntee Toisessa Kuninkaiden kirjassa (2. Kun. 14:25) mainitun samannimisen profetan יונה בן-אמתי, mutta käyttää häntä luovasti oman kertomuksensa hahmona vahvistaakseen mahdollisesti kirjan asemaa ja opetusten hyväksymistä.¹²⁴ Kirjan tyyli ja huumori viittaavat kirjoittajan tuntevan heprealaiset kirjoitukset, joita hän hyödyntää teologisten ja moraalisten kysymysten käsittelyssä.¹²⁵ Mielestäni kirjaa analysoidessa kirjan satiirista luonnetta ei voi sivuuttaa.

Analyyssia tehdessä käytän masoreettista tekstiä Biblia Hebraica Stuttgartensian mukaisesti ja siitä tekemääni käännöstä. Viittaan yksittäisessä kohdassa myös Septuagintaan tekstiin. Tavoitteenani on laatia selkeä ja sujuva suomenkielinen käännös, joka välittää alkutekstin merkityksen. Haasteena kääntämisessä on kuitenkin psalmin runollinen kieli ja hepreankieliset kuvailevat ilmaisut. Kirjassa käytetään huolellisesti valittua, mutta hyvin rajattua sanastoa. Yksinkertaisuus ja toistuvuus luo kertomukselle rytmiä ja painottaa sen keskeisiä teemoja. Kieli on myös vuorovaikutteista, sillä se hyödyntää kaavamaisia ilmauksia, jotka ilmaisevat tarinan hahmojen tunteita ja reaktioita.¹²⁶ Keskeisenä ilmaisuna toistuu verbijuuresta רעע ”olla huono/paha” nominalisoidut sanat, jotka käännetään usein myös ”onnettomuudeksi” tai ”vääräksi teoksi”.¹²⁷ Käännöksessäni noudatan Niditchin huomiota ja käytän sanaa ”paha” pysyäkseni uskollisena heprean alkuperäiselle merkitykselle, sillä muinaisessa Lähi-idässä onnettomuudet nähtiin harvoin sattumanvaraisina, sillä niitä pidettiin jumalten kostona.¹²⁸

¹²¹ Limburg 1993, 27.

¹²² Carroll 1995, 264.

¹²³ Niditch 2023, 2.

¹²⁴ Ben Zvi 2003, 45-46.

¹²⁵ Niditch 2023, 20-21.

¹²⁶ Niditch 2023, 7-8.

¹²⁷ Sanajuuri esiintyy Joonan kirjan jakeissa 1:7, 1:8, 3:8, 3:10, 4:1 ja 4:2.

¹²⁸ Niditch 2023, 6.

3.1 Arpominen divinaation muotona

Joonan kirjan ensimmäisessä luvussa jakeissa 1:1-3 kuvataan miten Joonan kutsutaan profeetan tehtävään ja mitä kutsumisesta seuraa. Kirja alkaa profeettakirjallisuudelle tyypillisellä kutsulla¹²⁹, joka kehystää kertomuksen tapahtumia. Ensimmäisen kolmen jakeen aikana esitellään myös kertomuksen kolme keskeistä toimijaa, Jumala, Joonan sekä kollektiivisena joukkona niniveläiset.¹³⁰

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בְּרִצְאָתִי לֵאמֹר:	1:1	Joonalle, Amittain ¹³¹ pojalle, tuli tämä Jahven ¹³² sana:
לָקוּם לְךָ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקָרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רַעְתָּם לְפָנָי:	1:2	”Mene ¹³³ Niniveen, siihen suureen kaupunkiin, ja julista siellä, että tiedän sen pahuuden. ¹³⁴ ”
וַיָּקָם יוֹנָה לְבָרֶחַם תְּרִשִׁישׁ מִלְפָנָי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה בָּאָה תְּרִשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תְּרִשִׁישׁ מִלְפָנָי יְהוָה:	1:3	Mutta Joonan päätti paeta Jahvea Tarsisiin. Hän meni Jafoon ja löysi laivan, joka oli lähdössä Tarsisiin. Maksettuaan matkan hän astui laivaan paetakseen Jahvea.

Profeetat eivät ainoastaan puhu, vaan he myös liikkuvat osana Jumalan antamaa tehtävää. Jumala käskee usein profeettoja lähtemään liikkeelle, ja tämä liike ei ole pelkästään symbolista, vaan todellista siirtymistä paikasta toiseen. Kyseessä ei ole siis sattumanvarainen liikehdintä.¹³⁵ Lähettämiseen käytetään usein verbiä ”הֵלַךְ”¹³⁶ ”mennä”, joka ei ainoastaan viittaa vain liikkumiseen vaan myös tehtävän vastaanottamiseen ja toteuttamiseen. Lähettäminen on Jumalan valtuuttava teko, mutta meneminen on profeetan oma vastaus, jossa hän sitoutuu tehtävän suorittamiseen. Profeetan kutsuminen ja lähettäminen noudattaa Heprealaisessa

¹²⁹ Sama formeli toistuu esimerkiksi Jer. 1:2, Hes. 1:3, Joel 1:1 ja Miika 1:1.

¹³⁰ Habib 2014, 68.

¹³¹ יוֹנָה voi viitata kyyhkyyseen, jolla on symbolinen yhteys rakkauteen ja uhrauksiin ja אַמַּת tarkoittaa ”totuutta” tai ”vahvistusta”. Ks. Niditch 2023, 29.

¹³² Käännän sanan יהי kirjaimellisemmin ”Jahveksi”, enkä juutalaista perinnettä noudattaen tai KR92 ja KR33/38 mukaisesti sanalla ”Herra”.

¹³³ קוּם toimii apuverbinä käskylle לך lisäten kehotuksen kiireellisyyttä ja painokkuutta. Ks. Niditch 2023, 28; Sasson 1990, 69-70.

¹³⁴ Kirjaimellisemmin käännös on: ”... sillä heidän pahat tekonsa ovat nousseet minun eteeni.” KR92 on lisätty ajatus rankaisemisesta: ”...olen nähnyt sen pahuuden ja rankaisen sitä.”, jossa pahoja tekoja seuraa ajatus tuomiosta.

¹³⁵ Portier-Young 2024, 173.

¹³⁶ Verbi tarkoittaa ensisijaisesti fyysistä liikkumista tai matkan tekemistä, mutta sitä käytetään myös laajemmassa ja kuvailevammassa merkityksessä. Raamatullisessa profetiassa se esiintyy usein käskymuodossa korostaen profeetan aktiivista toimijuutta ja liikkeen keskeisyyttä hänen tehtävässään. Ks. Portier-Young 2024, 173-174.

Raamatussa vakiintunutta kaavaa¹³⁷, jossa Jahven sana tulee tietyllä preposition לְ välityksellä.¹³⁸ Tämä kaava pitää sisällään siis tietynlaisia rituaalisia ja toistuvia piirteitä, jota Joonan toiminta kuitenkin rikkoo odotusten vastaisesti. Kyseessä on siis tarkkaan määritelty ja tunnettu kutsumisen tapa, jonka voi suorittaa oikein tai väärin. Toimijana eli kutsujana on Jahve, ja kutsun kohteena eli objektina Joonan, joka kutsutaan suorittamaan hänelle annettu tietty tehtävä.

Joonan kirjassa Jumala käskää Joonan menemään Niniveen julistamaan sanomaa. Kuitenkin toisin kuin useat profeetat, Joonan ei vastaa käskyyn lähtemällä Jumalan osoittamaan suuntaan, vaan pakenee päinvastaiseen suuntaan kohti Tarsisia. Tämä käänteinen liike rikkoo profeettallisen mallin, jonka keskiössä ovat lähettäminen, kutsuun vastaaminen ja liikkeelle lähteminen. Joonan toiminta korostaa liikkumisen merkitystä profeetan tehtävässä, sillä hänen kieltäytymisensä liikkua Jumalan tahdon mukaisesti johtaa lopulta ankaraan myrskyyn. Profeettallisen ruumiin liike kuvastaa kamppailua profeetan oman tahdon ja Jumalan tahdon välillä, mutta samalla se alleviivaa liikkeen keskeistä roolia Jumalan suunnitelman toteutumisessa.¹³⁹ Vaikka Joonan kuvittelee voivansa paeta Jumalan käskyä, myrsky pysäyttää pakomatkan. Meren voi tulkita myös symboliseksi myyttisen kaaoksen tilaksi, jossa Joonan yrittää ottaa etäisyyttä ja välimatkaa Jumalan ja ihmisten välisistä suhteista.¹⁴⁰

וַיְהִי הַטַּיִל רַחֲמָנְדוּלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי קַעֲרָגְדוּל בַּיָּם וַתֵּאָנֶה חֲשֹׁבָה לַהֲשִׁבָר׃	1:4	Jahve nostatti ¹⁴¹ ankan myrskyn merelle Se oli niin raju, että laiva oli vaarassa hajota.
וַיִּירָאוּ הַמַּלְחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֶלְהֵי וַיִּטְלוּ אֶת־הַכֶּלִים אֲשֶׁר בָּאֲנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהִקָּל מֵעֲלֵיהֶם וַיִּזְנֶה יָרֵד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁקַב וַיִּרְדָּם׃	1:5	Merimiehet pelkäsivät, ja kukin heistä huusi jumalaansa avuksi. Ja he heittivät mereen kaiken tavaran keventääkseen kuormaansa. Mutta Joonan oli mennyt alas laivan sisälle ja vaipunut syvään uneen.
וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֵבֶל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קוּם אֶל־אֶלְהֵיךָ׃	1:6	Laivan kapteeni tuli hänen luokseen ja kysyi häneltä: ”Miksi sinä nukut? Nouse ylös ja huuda jumalaasi avuksi!

¹³⁷ Lähettäminen toistuu esimerkiksi kohdissa 1. Sam. 15:10, 1. Kun. 6:11, Jer. 1:4, Joel 1:1 & Hoos. 1:1. Ks. Sweeney 200, 320.

¹³⁸ Sweeney 2000, 319.

¹³⁹ Portier-Young 2024, 176.

¹⁴⁰ Portier-Young 2024, 181.

¹⁴¹ Kirjaimellisemmin käänös on ”heitti”.

אוֹלֵי יְהוֹשָׁפָט הַאֱלֹהִים לָנוּ
:וְלֹא נִאֲבָד:

Ehkä sinun jumalasi huomaa meidät
ettemme hukkuisi.

Tekstin mukaan myrskyn aiheuttajana on Jahve. Poikkeukselliset sääilmiöt, kuten myrskyt, nähtiin jumalallisina merkkeinä. Merimiehet kokevat niin suurta pelkoa, sillä heistä kukin huutaa omaa jumalaansa avuksi. Teksti ei anna tarkempaa tietoa siitä, mihin merimiehet ovat uskoneet ja minkälaisia rituaaleja heidän uskontoonsa on kuulunut. Kuitenkin se, että he huutavat jumaliensa puoleen myrskyn aikana, viittaa siihen, että he uskovat jumalien olevan voimallisia ja kykeneviä vaikuttamaan heidän elämäänsä. Rituaali, eli tässä tapauksessa rukous, toimii siis spontaanina reaktiona hätätilanteeseen. Lisäksi se korostaa myrskyn aikana rituaalin yhteisöllisyyttä, sillä se ei ole vain yksittäisen merimiehen henkilökohtainen, vaan merimiesten kollektiivinen rukous. Yhteinen rukous vahvistaa yhteisöllisyyttä, sillä kaikilla on samanlainen pelko ja halu saada apua jumaluudelta, jonka uskotaan olevan vastuussa luonnonilmiöistä. Tekstissä käytetään verbiä זעק אל ”huutaa”, joka viittaa Heprealaisessa Raamatussa yleisesti rukoukseen. Samaa verbiä käytetään myös, kun merimiehet rukoilevat Jahvelta armoa heittäessään Joonan mereen jakeessa 14.¹⁴² Merimiesten avunhuuto on tietynlainen hätärukous, joka esitetään ääneen poikkeuksellisen luonnonilmiön, ankaran myrskyn, seurauksena. Huudosta ilmenee usko jumalien vaikutusvaltaan. Jakeiden 5 ja 7 välille syntyy jännitettä, sillä merimiesten kohdalla viitataan ”heidän jumaliinsa”, kun taas Joonaa taas kehoitetaan rukoilemaan ”sinun jumalaasi”. Tämä korostaa Joonan erityistä ja irrallista asemaa suhteessa merimiehiin. Kontrasti tuo esiin sen ironian, kuinka Joonan itse, ei reagoi ankaraan myrskyyn, vaikka vaan laskeutuu alas laivan syvyyksiin. Profeettallisen tehtävänsä takia on kuitenkin mahdollista, että Joonan on tunnistanut olevansa syyllinen myrskyn aiheutumiseen. Tämä vahvistaa Joonan roolia hyvinkin passiivisena toimijana.

Laskeutumista laivan syvyyksiin ירַכְתִּי הַסְפִינָה voi lähestyä sekä fyysisestä että psykologisesta ulottuvuudesta. Ilmausta voi tarkastella suhteessa raamatulliseen ilmaisuun ירַכְתִּי בַּיָּם, jolla viitataan alas tuonelaan tai hautaan laskeutumista.¹⁴³ Kuvausta voidaan siis lähestyä laajemmin Lähi-idässä tunnettujen mytologisten ja rituaalisten kuvausten kautta, jossa laskeutuminen merkitsee siirtymistä tilasta toiseen. Fyysisesti Joonan laskeutuminen alas laivan sisälle on taas vaikeuttanut laivan merimiesten etsintää löytää myrskyn perimmäinen syy.¹⁴⁴ Mielestäni tässä tapauksessa molemmat tulkinnat ovat kertomuksen kannalta vartenotettavia eivätkä ne sulje toisiaan. Joonan unta kuvataan heprean sanalla

¹⁴² Tiemeyer 2016, 116.

¹⁴³ Niditch 2023, 42.

¹⁴⁴ Stuart 1989, 458.

רדמ¹⁴⁵, kun taas tavallisemmin unesta käytetään ilmaisua שכב. Stuartin mukaan syvällä unella voidaan viitata erityiseen, lähes hypnoottiseen tilaan, josta herääminen ei ole automaattista. Ilmaisua voi viitata myös masennukseen, joka ilmenee Joonan välinpitämättömyytenä ja turtumuksena.¹⁴⁶ Joonan uni on siis hyvin poikkeuksellista ja kuvastaa hänen haluttomuuttaan kohdata myrskyn seuraukset ja juurisyys. Laivan kapteeni keskeyttää tämän passiivisuuden herättämällä Joonan ja vaatien häntä rukoilemaan omaa jumalaansa avuksi, sillä merimiehet, jotka eivät ole juutalaisia, tekevät taas parhaansa pelastaakseen itsensä ja laivansa. Huomio siitä, miten profeettalliset esitykset liittyvät usein muuttuneeseen tajunnantilaan on kiinnostavaa kuvatun ”hypnoottisen tilan” kannalta, sillä Joonan unesta ei kerrota yksityiskohtaisesti. On siis epäselvää, liittyykö uneen esimerkiksi jonkinlainen intuitiivinen divinaatio, jonka kautta Joonan saa jumalallista tietoa. Gruenwaldin mukaan rituaalit yhdistävät osallistujat yhdeksi kokonaisuudeksi, mutta kuitenkin tässä tapauksessa Joonan vetäytyy aktiivisesti syrjään merimiesten joukosta. Tämä korostaa mielestäni myös kiinnostavalla tavalla Joonan ja merimiesten välistä vastakkainasettelua.

יאמרו איש אל-רעהו לכו ונפילה גורלות ונדפה כשלקמי הרעה הנאת לנו נפלו גורלות נפל הגורל עלינו:	1:7	Merimiehet sanoivat toisilleen: ”Tulkaa niin heitetään arpaa, että saamme tietää, kenen takia tämä paha on osunut meihin ¹⁴⁷ .” Niin miehet heittivät arpaa, ja arpa osui Joonaan.
---	-----	---

Kun merimiehet eivät saa Joonalta selkeää vastausta, he ottavat tilanteen selvittämisen omaksi tehtäväkseen. Ennustaminen ja ennustamisvälineet olivat olennainen osa kulttuuria muinaisessa Levantissa.¹⁴⁸ Arpominen oli yleinen käytäntö muinaisessa Israelissa¹⁴⁹, vaikka sen lait kielsivät kaikenlaisen ennustamisen. Arvan heittäminen nähtiin kuitenkin rituaalikäytäntönä, jonka tarkoituksena on saada jumalalta vastaus esitettyyn kysymykseen.¹⁵⁰ Vaikka kuka tahansa voi suorittaa arpomisen, ovat papit kuitenkin olleet usein mukana tällaisissa tilanteissa.¹⁵¹ Yksinkertaiset ennustamisvälineet, kuten tekstissä kuvattu arpominen,

¹⁴⁵ Sana esiintyy Heprealaisessa Raamatussa erityisissä yhteyksissä, jossa Jumala saa ihmisen vaipumaan syvään uneen, esimerkiksi Gen. 2:21. Ks. Niditch 2023, 42.

¹⁴⁶ Stuart 1989, 458.

¹⁴⁷ Kirjaimellisemmin kyseessä on nominaalilause ”kenen vuoksi tämä paha meille”.

¹⁴⁸ Niditch 2023, 44.

¹⁴⁹ Arpomista käytettiin esimerkiksi Israelin ensimmäisen kuninkaan valintaan (1. Sam. 10:20-21), riitojen ratkaisemiseen (Sananl. 18:8) tai syyllisyyden selvittämiseen (1. Sam. 14:24), kuten myös Joonan tapauksessa. Ks. Sasson 1990, 109-110.

¹⁵⁰ Sasson 1990, 108.

¹⁵¹ Niditch 2023, 45.

antoivat vastauksen yksiselitteiseen kyllä- tai ei-kysymykseen.¹⁵² Arpomisessa ei siis tarvinnut tulkita monimutkaisia merkkejä tai symboleja.¹⁵³ Kuitenkaan ei ole varmaa tietoa siitä, mistä materiaaleista arvat on valmistettu tai minkälaisia merkkejä ne sisälsivät. Limburgin mukaan arvat ovat voineet olla kiviä, jolloin sana אָרפּה ”arpa”¹⁵⁴ on voinut olla yhteydessä arabian kielen sanaan *jarila* ”kivinen” tai *jarwal* ”pieni kivilohkare”.¹⁵⁵ Samaa ilmaisua käytetään myös, kun merimiehet pyrkivät selvittämään arpomalla, kuka laivassa olevista henkilöistä on vastuussa myrskystä. Tämä antaa ymmärtää, että merimiehet ovat tottuneet käyttämään ennustamista osana kulttuurista käytäntöä. Ympäröivien kulttuurien perusteella voidaan päätellä, että arpomiseen käytettiin esimerkiksi puupaloja, kiviä, auringossa kuivatettua ja poltettua savea sekä nuolenkärkiä. Koska arpojen ulkomuoto ja materiaali vaihtelivat, on todennäköistä, että arpomisen suorittavat henkilöt päättivät, miten arpoja tulee tulkita.¹⁵⁶ Arpomista kuvaavan verbin juuri אָפּל tarkoittaa ”kaatua”, mutta hif’il -muodossa se saa merkityksen ”antaa kaatua” tai ”tiputtaa”. Sama verbi yhdistetään myös noppien heittämiseen.¹⁵⁷ Stuart esittää, että arpominen on voinut tapahtua niin, että merimiehet sulkiivat laivalla olevat henkilöt yksi kerrallaan ulos, kunnes jäljelle jäi Joonas.¹⁵⁸

Jumalan viha ilmenee myrskyn kautta, joka uhkaa myös merimiehien kohtaloa. Selvittääkseen syyllisen he turvautuvat arpomiseen¹⁵⁹, jonka kautta esiin tulevat jumalalliset merkit paljastavat syyllisen. Merimiehillä on siis aavistus siitä, että jollakin laivassa olevista ihmisistä on jonkinlainen yhteys myrskyä aiheuttavaan jumalaan. Arpominen erottuu muista divinaatiomenetelmistä ajallisen ulottuvuutensa vuoksi. Sillä toisin kuin unien tulkinta tai tähtitiede, joiden kautta ennakoitiin tulevaa, arpomista käytettiin erityisesti Jumalan tahdon selvittämiseen juuri kyseisessä hetkessä.¹⁶⁰ Arpomiseen, eli yhteen divinaation muotoon, turvaudutaan siis esimerkiksi kriisitilanteessa, jossa vastaus tarvittiin heti. Tekstissä ei erotella yksittäistä henkilöä, joka suorittaa arpomisen, vaan kyseessä on pikemminkin kollektiivinen joukko. Toiminta saavuttaa toivotun tuloksen, joten on todennäköistä, että merimiehet tiesivät, miten arpa tulee käyttää. Divinaatioakti näyttäytyy siis itsenäisenä rituaalina.

Oleennaista arpomista tarkastellessa on kysymys toimijuudesta. Arpomisessa käytetty väline, mahdollisesti jokin aivan tavallinen esine, saa rituaalisen merkityksen ja erityisen

¹⁵² Schofield & Tervanotko 2021, 335.

¹⁵³ Sasson 1990, 109.

¹⁵⁴ Sana mainitaan Heprealaisessa Raamatussa 78 kertaa. Ks. Cryer 1994, 277.

¹⁵⁵ Niditch 2023, 44; Limburg 1993, 50.

¹⁵⁶ Sasson 1990, 109.

¹⁵⁷ Niditch 2023, 45.

¹⁵⁸ Stuart 1989, 459-460.

¹⁵⁹ Voidaan käyttää myös nimitystä kleromantia (cleromancy). Ks. Nigosian 2022, 52.

¹⁶⁰ Schofield & Tervanotko 2021, 335.

aseman jumalallisen tahdon välittäjänä. Esine ei ole siis vain passiivinen objekti, vaan se saa rituaalisen merkityksen ja toimii jumalallisen tiedon välittäjänä. Kun toimijuus rakentuu rituaalisten ja sosiaalisten rakenteiden kautta, arvasta tulee aktiivinen toimija, joka ohjaa tapahtumia. Kukaan merimiehistä ei voi suoraan manipuloida arvan toimintaa, sillä sen uskotaan toimivan jumalallisen ohjauksen mukaan. Kyseessä on siis luotettu toimintatapa niin ei-juutalaisille merimiehille kuin myös Joonalle. Lisäksi toiminta suoritetaan keskellä merta ei-kultillisessa ympäristössä.¹⁶¹ Tämä osoittaa, ettei rituaalinen vaikuttavuus ole sidottu vain johonkin tiettyyn pyhään paikkaan, kuten temppeliin, vaan tila rakentuu monista elementeistä, kuten osallistujien hyväksynnästä ja toiminnan oikein toteuttamisesta. Rituaalin onnistuminen edellyttää, että osallistujat tunnistavat ja hyväksyvät sen merkityksen, mikä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja sitoutumista kulttuurisiin ja uskonnollisiin perinteisiin. Kuten jo aikaisemmin totesin, Rappaportin mukaan rituaalit ylläpitävät yhteisön perimmäisiä uskomuksia, ja tässä tapauksessa arpominen toimii kanonisena käytäntönä, joka yhdistää osallistujat yhteiseen kokemukseen. Tässä tapauksessa on kiinnostavaa, miten merimiehet ja Joona edustavat eri kulttuureita, mutta silti tunnustavat arvan merkityksen ja noudattavat sen mukaista päätöstä.¹⁶² Tämä viittaa myös monikulttuuriseen uskonnolliseen vuorovaikutukseen.¹⁶³ Vaikka ympäristö ei ole perinteisesti pyhä, rituaali luo hetkellisen pyhän tilan, jossa jumalallinen tahto tulee näkyväksi ohjaten rituaaliin osallistuvien toimintaa.

<p>וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה לָּנוּ בְּאִשֶּׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מִה־מְלַאכְתֶּיךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מִה אֶרְצֶךָ וְאִי־מִנֶּה עַם אֲתָה:</p>	<p>1:8</p>	<p>Sitten he sanoivat hänelle: ”Kerro meille¹⁶⁴, miksi tämä paha on kohdannut meitä. Mikä on sinun tehtäväsi¹⁶⁵ ja mistä tulet? Mistä maasta sinä olet ja mikä on kansasi?”</p>
--	------------	---

<p>וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבָרִי אֲנִכִּי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבֵּשָׁה:</p>	<p>1:9</p>	<p>Joona vastasi heille: ”Minä olen heprealainen ja pelkään¹⁶⁶ Jahvea, taivaan Jumalaa, joka on tehnyt meren ja maan.”</p>
--	------------	---

<p>וַיִּירָאוּ הַגִּבּוֹרִים יָרָא גְדוּלָּהּ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מִה־נָּאת עָשִׂיתָ</p>	<p>1:10</p>	<p>Miehet joutuivat suuren pelon valtaan ja sanoivat hänelle: ”Miksi olet tehnyt näin?”</p>
---	-------------	---

¹⁶¹ Schofield & Tervanotko 2021, 348.

¹⁶² Schofield & Tervanotko 2021, 339.

¹⁶³ Niditch 2023, 31.

¹⁶⁴ Verbissä "kerro meille" käytetään partikkelia כֵּן, joka tarkoittaa "ole hyvä" tai "kiitos", joka korostaa kohteliaisuutta. Ks. Niditch 2023, 45.

¹⁶⁵ Kirjaimellisemmin käännös on ”Mikä on ammattisi?”.

¹⁶⁶ Sana voi tarkoittaa myös arvostavaa, kunnioittavaa tai palvovaa. Ks. Liljeqvist 2010, 221.

כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים
כִּי־מִלְפָנֵי יְהוָה
הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם:

Sillä he tiesivät, että Joonan
oli paennut Jahvea;
Joonan oli sen heille kertonut.

Hallitsevana tunteena ensimmäisessä luvussa on voimakas pelko, sillä myrskyn seurauksena merimiehet huutavat avuksi omia jumaliaan. Vastaavasti myös Joonan kokee pelkoa, sillä hän on piiloutuneena laivan sisälle. Joonan pelon aiheuttajana ei ole myrsky, vaan tieto Jumalan läsnäolosta. Tekstissä käytetään voimakkaita adjektiiveja, jotka korostavat vahvoja tunteita. Masoreettisessa tekstissä Joonan ja merimiesten tunteet rinnastuvat, koska molemmat pelkäävät יָרָא, vaikka heidän pelkonsa kohdistuu eri asioihin. Septuagintassa Joonan tunne kuvataan sanalla σέβομαι, joka tarkoittaa pikemminkin kunnioitusta kuin pelkoa, jolloin hänen ja merimiesten reaktioiden välille luodaan selkeämpää eroa.¹⁶⁷ Merimiehet esittävät Joonalle kysymyksiä hänen tehtävästään, alkuperästään ja kansastaan yrittäessään ymmärtää, miksi myrsky on kohdannut heidät. Merimiesten pelko ja järkytys kasvaa, kun he ymmärtävät kuka Joonan oikein on, ja että myrsky on seurausta Jumalan väliintulosta. Joonan vahvistaa tämän toteamalla, että hän pitää Jahvea taivaan Jumalana, joka on tehnyt meren ja maan. Tämä tunnustus luo yhteyden Genesiksen luomiskertomukseen, jossa Jumala luo taivaan ja maan (Gen. 1:1). Tätä Joonan tunnustusta voi lähestyä eräänlaisena rituaalina, uskontunnustuksena, sillä Joonan tunnustaa merimiesten kuullen oman uskonsa. Kyseessä ei ole siis mielen tasolla tapahtuva ajatusprosessi, vaan ääneen sanotut sanat ja konkreettinen teko, jolla on seurauksia.

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו 1:11 Miehet kysyivät häneltä:
מִה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ
וַיִּשְׁתַּקֵּם הַיָּם מֵעֲלֵינוּ
כִּי הָיָה הוֹלָךְ וְסָעָר:
”Mitä meidän on tehtävä tehdä sinulle,
että meri tyyntyisi?”
Meri muuttui yhä myrskyisämmäksi.

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם 1:12 Joonan vastasi heille:
שָׂאוּנִי וְהִטִּילְנִי אֶל־הַיָּם
וַיִּשְׁתַּקֵּם הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם
כִּי יָדָעְתִּי אֲנִי
כִּי בְשָׁלִי הִסְעָר הַגָּדוֹל
הַזֶּה עָלֵיכֶם:
”Nostakaa ja heittäkää minut mereen
niin meri rauhoittuu.
Minä tiedän,
että tämä suuri myrsky
on minun syytäni.”

וַיִּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים 1:13 Merimiehet yrittivät
לְהִשָּׁב אֶל־הַיָּבֵשָׁה
וְלֹא יָכְלוּ
כִּי הָיָה הוֹלָךְ וְסָעָר עָלֵיהֶם:
palata takaisin rantaan
mutta eivät voineet,
sillä meri jatkoi raivoamistaan.

¹⁶⁷ Portier-Young 2024, 201.

וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נֶקִיא כִּי־אַתָּה הוּא יְהוָה כַּאֲשֶׁר תִּפְצֹת עֲשִׂית:	1:14	Silloin he huusivat Jahvea ja sanoivat: ”Oi Jahve, älä anna meidän tuhoutua tämän miehen hengen takia! Älä laita meitä vastuuseen hänen hengestään ¹⁶⁸ . Sillä sinä, Jahve, olet tehnyt niin kuin itse tahdot.
וַיִּשְׂאוּ אֶת־יֹנָתָן וַיַּטְּלוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזַּעֲפוֹ:	1:15	Niin he nostivat Joonan ja heittivät hänet mereen. Meri lakkasi raivoamasta.
וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאַה גְדוּלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְרוּ נְדָרִים:	1:16	Miehet pelkäsivät ja kunnioittivat nyt Jahvea. He uhrasivat hänelle teurasuhrin ja tekivät lupauksia.

Myrskyn yltyessä merimiehet ymmärtävät olevansa hengenvaarassa ja he etsivät sekä kokeilevat erilaisia keinoja selviytyäkseen, kuten rukoilemista, kuorman keventämistä ja palaamista takaisin rantaan. Kun merimiehet ymmärtävät, että Joonan on syyllinen myrskyyn, he kysyvät häneltä ratkaisua tilanteeseen, jolloin Joonan käskee merimiehiä heittämään hänet mereen. Merimiehet toimivat kuitenkin ensin Joonan ohjetta vastaan, ja yrittävät palata takaisin rantaan. Tutkijat ovat erimielisiä siitä, miksi Joonan pyytää hänen tulevan heitetyksi mereen. Onko kyseessä passiivinen itsemurha, haluaako Joonan väistää Jumalan käskyjen vastaanottamisen vai ottaa vastuun myrskyn aiheuttamasta vaaratilanteesta?¹⁶⁹ Pohdin myös näkökulmaa, joka heijastaa Joonan profeetallisuutta, sillä hän tietää jotakin sellaista, jota muut laivassa olevat eivät tiedä. Merimiesten ajatus Joonan syyllisyydestä perustuu divinaation kautta saatuun tietoon, jolloin Joonan heittämistä mereen voidaan tulkita vastauksena saatuun kysymykseen. Joonan heittäminen mereen on myös rituaalinomainen toiminto, jossa merimiehet vastaavat teoin Joonan pyyntöön. Kyse ei ole vain fyysisestä teosta, vaan se siihen liittyy syvällisempi symbolinen merkitys. Mereen heittäminen toimii ikään kuin uhrauksena, jolla pyritään tyynnyttämään Jumalan viha ja rahoittamaan näin myrsky, sillä palaaminen rantaan myrskyn keskellä ei ole onnistunut. Rituaalin tarkoituksena on pelastaa merimiehet, ja sen kohteena on myrskyävä meri. Tämä vaatii kuitenkin yhden ihmisuhrin, jota ilman koko muu laivan ja siellä olevat ihmiset olisivat voineet tuhoutua. Uhraus toimii siis keinona välttää suurempi vahinko ja vaara.¹⁷⁰ Joonan toimii siis ikään kuin rituaalin välineenä ja meri rituaalin kohteena, jota Jahve kuitenkin hallitsee. Kitzin mukaan, kuten olen jo aikaisemmin

¹⁶⁸ דָּם נֶקִיא tarkoittaa kirjaimellisemmin ”viaton veri”. Ks. Sasson 1990, 134.

¹⁶⁹ Niditch 2023, 49.

¹⁷⁰ Gruenwald 2003, 193.

todennut, luonto voi välittää jumalallista viestiä esimerkiksi sääilmiöiden kautta, jolloin meri toimii Jumalan välikappaleena. Ihmiset, tässä tapauksessa merimiehet, tulkitsevat meren antamia merkkejä ja suorittavat arpomisen selvittääkseen syyllisen.

Kun merimiehet ovat heittäneet Joonan mereen, he huutavat Jahvea ja pyytävät häneltä armoa, etteivät he joutuisi vastuuseen Joonan kuolemasta. Merimiesten huudahduksen alussa käytetään rukoukselle tyypillistä aloitusta אנה יהוה ”Oi Jahve”.¹⁷¹ Tämä rukous on konkreettinen ja säännelty esitys, jossa merimiehet kutsuvat Joonan tunnustamaa Jumalaa avukseen. Rukous on rituaali, joka on tarkoitettu lievittämään Jumalan vihaa ja estämään merimiesten kollektiivinen syyllisyys. Jakeen 14 päättävä ilmaisu ”olet tehnyt niin kuin itse tahdot”, ilmaisee merimiesten tunnustuksen jumalallisesta vallasta.¹⁷²

Jakeessa 16 todetaan miesten pelkäävän ja kunnioittavan Jahvea, joten tämän tunnereaktion seurauksena he uhraavat teurasuhrin ja tekevät pyhiä lupauksia. Verbi זבח tarkoittaa yleisesti eläinten teurastamista, joka herättää kysymyksen siitä, oliko laivassa eläviä eläimiä.¹⁷³ Uhrauksien ja lupauksen tarkoitus jää tekstissä kuitenkin avoimeksi, sillä merimiehet suorittavat uhraamisen vasta meren tyyntymisen jälkeen. Kuitenkin teurasuhri ja pyhien lupauksen tekeminen, niistä tarkempia yksityiskohtia tietämättä, on rituaali, jossa uhraaminen on konkreettinen ja kulttuurisesti määritelty tapa osoittaa kiitollisuutta. Teurasuhrin uhraaminen on säännelty toiminto, johon liittyy arkisesta toiminnasta poikkeava pyhä merkitys, vaikka rituaalin suorittaminen ei tapahdu perinteisessä temppelissä. Tekstissä ei mainita uhraamiseen liittyviä yksityiskohtia, kuten sitä onko laivassa jokin uhrauksille pyhitetty paikka, jonka pyrkimyksenä on vastata temppelin alttaria. Uhraamiseen liittyy myös ajatus vaaran torjumisesta ja vahingon korjaamisesta. Tämä osoittaa, että kirjoittaja on tuntenut perinteiset rituaalit, joissa ihmisuhrin oli osa lupauksen täyttämistä ja kosmisen järjestyksen palauttamista.¹⁷⁴ Jakeissa korostuu voimakas tunnereaktio, sillä merimiehet reagoivat myrskyyn kunkin oman jumalansa avulla ja tunnustavat nyt Joonan Jumalan voiman. Kuitenkaan tekstissä ei suoraan todeta, että myrskyn laantumisen on Jahven toiminnan seurausta. Lisäksi rituaaleissa korostuu voimakas yhteisöllisyys. He eivät pelkää pelkästään omaa kuolemaansa, vaan he ymmärtävät, että heidän toiminnallaan on kollektiivinen ulottuvuus. Heidän rukouksensa, uhraamisensa ja lupauksensa muodostavat monivaiheisen rituaalin. Toisaalta merimiehet eivät välttämättä pelänneet niinkään omaa

¹⁷¹ Niditch 2023, 49.

¹⁷² Sasson 1990, 135-136.

¹⁷³ Sasson 1990, 138.

¹⁷⁴ Tunnettiin myös juutalaisessa perinteessä, vrt. Tuom. 11:24 ja Euripidesin *Ifigeneia Tauriissa*. Ks. Schofield & Tervanotko 2021, 340-341.

kuolemaansa kuin Joonan kuolemasta aiheutuvia mahdollisia seurauksia. Tämä voidaan nähdä myös satiirisena, sillä Joonan on itse tunnustanut olevansa vastuussa heidän ahdingostaan.¹⁷⁵

3.2 Rukous kalan sisällä

Kirjan toinen luku koostuu rukouksesta, joka on tyyliltään hyvin erilainen kuin muu Joonan kirja kokonaisuutena. Rukous toimii kirjan merkittävänä käännekohtana. Jakeiden 1-2 ja 11 proosakontekstit muodostavat kehykset, joiden sisällä Joonan rukoilema psalmi on keskeinen osa kertomusta.¹⁷⁶ Psalmi ovat usein monimerkityksellisiä ja niiden metaforia sisältävä kieli sekä yleismaailmalliset tunteet tekevät niistä moniin eri hetkiin soveltuvia.¹⁷⁷ Monet psalmit on alun perin kirjoitettu rituaaleja varten niin, että ne ovat sopivia useisiin eri konteksteihin. Heprealaisessa Raamatussa psalmeja käytetään yksittäisten henkilöiden puheena, kuten Joonan tapauksessa.¹⁷⁸

Useat psalmin kuvauksista ovat vahvasti kytköksissä sekä elolliseen että elottomaan luontoon, joka on myös yleinen ilmiö muinaisen Lähi-idän valituskirjallisuudessa. Sama symboliikka on näkyvissä myös raamatullisissa profeettakertomuksissa ja viisaukirjallisuudessa erityisesti sellaisissa, joissa kuvataan kansan tai yksilön tuhoutumista.¹⁷⁹ Suru esiintyy näissä kuvauksissa ei-inhimillisen luonnon kautta.¹⁸⁰ Luonnon kuvausten lisäksi Joonan psalmissa syvennyttään Jerusalemin kulttimaantieteeseen, erityisesti temppeliviittauksien kautta. Surua käsitellään siis kokonaisvaltaisesti hyödyntämällä erilaisia retorisia keinoja. Ekaterina Kozlova huomauttaa, että psalmin epäjohdonmukaisuus on myös yleinen kirjallinen ilmiö muinaisessa Lähi-idässä, jolloin se toimii tunteita vahvistavana voimana eikä välttämättä kerro psalmin monivaiheisesta kehityksestä.¹⁸¹

Tutkijat ovat keskenään eri mielisiä psalmin luonteesta, sillä psalmissa esiintyy sekä kiitos- että valituspsalmin mukaisia elementtejä. Joonan psalmissa käytetään muista psalmeista tunnettuja suoria viittauksia sekä mukailtuja psalmeille tyypillisiä ilmauksia.¹⁸² Jonathan Kaplanin mukaan Joonan psalmi on pastistinen eli rukous jäljittelee psalmien perinteitä sekä käyttää hyödykseen liioittelevaa sanastoa vahvistaakseen satiirista luonnetta.¹⁸³

¹⁷⁵ Niditch 2023, 49.

¹⁷⁶ Stuart 1987, 470.

¹⁷⁷ Menn 2000, 303.

¹⁷⁸ Dobbs-Allsopp 2014, 84.

¹⁷⁹ Kozlova 2020, 2.

¹⁸⁰ Vastaavia kohtia ovat esimerkiksi Hoos. 4:1-3, Joel 1:10 ja Saarn. 12:1-7. Ks. Kozlova 2020, 2.

¹⁸¹ Kozlova 2020, 4.

¹⁸² Psalmilla on yhteyksiä esimerkiksi Psalmien kirjojen psalmeihin 3, 5, 18, 30, 31, 42, 50, 66, 69, 71, 88, 118, 120, 130, 142 ja 143. Ks. Ben Zvi 2003, 49.

¹⁸³ Kaplan 2020, 35.

Kiitospsalmit alkavat usein henkilökohtaisella ylistyksellä Jumalalle, jota seuraa kertomus koetusta hädästä ja Jumalan tuomasta pelastuksesta. Psalmi päättyy usein toiseen ylistykseen, jonka keskiössä on Jumalan toiminnan tunnustaminen yksilön tai yhteisön elämässä.¹⁸⁴ Valituspsalmien aiheet nousevat taas ahdingon ja kriisin keskeltä, joko yksilön tai koko yhteisön esittäminä. Psalmeissa kuvataan hätää Jumalan edessä, jolloin ne alkavat vetoavalla huudahduksella. Valituksen lisäksi psalmit sisältävät luottamusta ilmaisevan pyynnön sekä lupauksen ylistää Jumalaa.¹⁸⁵ Mielestäni psalmissa yhdistyy sekä kiitos- että valituspsalmin elementtejä. Psalmissa kuvataan selvästi ahdistusta ja Joonan hätää, joka viittaa valituspsalmien tematiikkaan. Joonan on karkotettu Jumalan silmien edestä veden syvyyksiin. Hän huutaa Jumalaa avuksi, kuten valituspsalmeissa usein tehdään. Samalla psalmissa esiintyy myös kiitoksen ilmaisuja ja Jumalan pelastavan toiminnan ylistystä, vaikka pelastus ei kerronnallisesti ole vielä tapahtunut. Tällainen on valituspsalmeille tyypillistä.¹⁸⁶ Lisäksi psalmin loppuosa korostaa Jumalan hyvyyttä ja lupaa uhrata kiitosta, joka muistuttaa kiitospsalmien päätöstä. Näiden piirteiden yhdistyminen tukee ajatusta siitä, että psalmi jäljittelee perinteisiä psalmigenrejä, mutta käyttää niitä uudella ja osittain myös korostetulla ja ironisella tavalla.

יָמֵן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לְבַלְעַ אֶת־יֹנָה וַיְהִי יֹנָה בְּמִעְי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת	2:1 ¹⁸⁷	Jahve määräsi suuren kalan ¹⁸⁸ nielaisemaan Joonan. Joonan oli kalan sisällä kolme päivää ja kolme yötä.
וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמִּעֵי הַדָּגָה׃	2:2	Joonan rukoili Jahvea Jumalaansa kalan sisällä
אָמַר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבְּטֹן שָׁאוֹל שָׁמַעְתִּי שְׁמַעְתָּ קוֹלִי׃	2:3	ja sanoi: ”Minä kutsun ahdingossani Jahvea, ja hän vastaa minulle. Tuonelan kohdusta minä huudan apua, ja sinä kuulet ääneni.

Hepreankielinen teksti paljastaa mielenkiintoisen yksityiskohdan, joka jää suomenkielisessä käännöksessä täysin piiloon. Kalaa kuvatessa käytetään sekä maskuliinista דג että feminiinistä muotoa דגה. Ensimmäisessä jakeessa se on maskuliininen, kun taas

¹⁸⁴ Bellinger 2014, 318-319.

¹⁸⁵ Bellinger 2014, 321-322.

¹⁸⁶ Bellinger 2014, 319.

¹⁸⁷ Joissakin käännöksissä kuten New International Version (NIV), jae päättää ensimmäisen luvun.

¹⁸⁸ Ilmaisui דג גדול voi viitata myös mihin tahansa suureen merieläimeen. Septuagintassa käytetään sanaa κητος, jolla tarkoitetaan valasta tai merihirviötä. Ks. Forti 2011, 372-373.

toisessa jakeessa feminiininen. Tämä ero on saanut jotkin tutkijoista ehdottamaan, että muuttuminen feminiiniseen muotoon viittaisi raskauden tai uudestisyntymisen teemoihin. Tällöin Joonan joutumisen kalan sisälle ja siitä seuranneen muodonmuutoksen voi nähdä eräänlaisena, ei ainoastaan fyysisenä vaan myös symbolisena, rituaalina. Joonan siirtyy liminaalitilaan, jossa hänet asetetaan elämän ja kuoleman rajamaille. Tässä tilanteessa Jumala antaa Joonalle vielä uuden mahdollisuuden. Kalan sisällä vietetyt kolme päivää ja yötä muodostavat rituaalin välivaiheen, eräänlaisen eksistentiaalisen pysähdyksen, jonka myötä Joonan ei ainoastaan pelastu vaan valmistautuu uudestaan samaansa profeettalliseen tehtävään. Lena-Sofia Tiemeyer mukaan jakeessa 2 on ollut mahdollisesti käytössä sanan pitkitetty ja varhainen nominatiivimuoto¹⁸⁹, jota masoreetit eivät ole tunnistaneeet, ja jonka vuoksi sana on tulkittu feminiiniseksi muodoksi.¹⁹⁰

Jakeessa 3 kuvataan, miten Joonan huutaa Jahvea ahdingossa ”tuonelan kohdusta”. Olen kääntänyt sanan שׂוֹל ”tuonelaksi”, sillä sana kuvaa mielestäni parhaiten suomeksi siirtymistä elämästä kuoleman jälkeiseen paikkaan. Pakenemalla Jumalaa Israelin ulkopuolelle Joonan voidaan katsoa päätyvän rangaistuksen seurauksena ”kosmoksen alimpaan osaan” eli tuonelaan, jolloin hänet erotetaan Jumalasta.¹⁹¹ Ilmaisus כֶּטֶן שׂוֹל ”tuonelan kohtu” on Heprealaisen Raamatun kontekstissa hyvin ainutlaatuinen, ja sillä viitataan hengenvaaralliseen ja uhkaavaan tilanteeseen.¹⁹² Käännöksessä yhdistyvät syntymän ja kuoleman kielikuvat, jotka korostavat Joonan olemista eräänlaisessa rituaalisessa välitilassa.

<p>וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצֹּהֶלָה בְּלִבָּב יָמִים וַיִּהְיֶה יִסְבְּבֵנִי כָּל-מִשְׁפָּרֵיךָ וַיִּגְלִיךָ עָלַי עֲבָרוֹ:</p>	<p>2:4</p>	<p>Sinä heitit minut syvyyteen, merten sydämeen, ja virta ympäröi minut. Kaikki tyrskysi ja aaltosi vyöryivät ylitseni.</p>
<p>וְאָנִי אֲמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אֲךָ אוֹסִירָה לְהִבִּיט אֶל-הַיָּכַל קִדְשֶׁךָ:</p>	<p>2:5</p>	<p>Minä ajattelin: Minut on karkotettu sinun silmiesi edestä. Kuitenkin saan edelleen¹⁹³ katsoa kohti sinun pyhää temppeleäsi.</p>
<p>אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד-לְנֶפֶשׁ תְּהוֹם יִסְבְּבֵנִי סוּף תִּכְבוֹשׁ לְרֹאשִׁי:</p>	<p>2:6</p>	<p>Vedet piirittivät minut kaulaan asti, syvyydet ympäröivät minut, kaislat kietoutuivat päni ympärille.</p>

¹⁸⁹ Muoto esiintyy myös Job 34:13, 37:12 ja Hes. 8:2. Ks. Tiemeyer 2018, 125.

¹⁹⁰ Niditch 55, 2023; Tiemeyer 2018.

¹⁹¹ Kozlova 2020, 7.

¹⁹² Stuart 1987, 476.

¹⁹³ Septuagintassa hepreankielinen sana תָּסֹא on käännetty kreikan sanalla ὄρα, jolloin käännos on: ”Voisinko/Saisinko katsoa kohti...” Olen käsitellyt tätä kysymystä laajemmin kandidaatintutkielmassani.

לקצבי הרים ירדתי הארץ ברתיה בעדי לעולם נתעל משחת סי יהנה אלתי:	2:7	Minä laskeuduin alas vuorten perustuksiin, maan salvat sulkeutuivat takanani ikuisesti. Jahve minun Jumalani, sinä nostit minut elävänä takaisin.
בהתעטף עלי נפשי את יהנה זכרתי נתבוא אליך תפלתי אליהיכל קדשך:	2:8	Kun elämänvoima heikkeni minussa, minä muistin Jahvea ja rukoukseni tuli sinun luoksesi pyhään temppeliisi.

Joonan heittämistä mereen jakeessa 4 voidaan lähestyä rituaalisen hautauksen kautta, jossa Jumala toimii ikään kuin ”hautaajana”. Verbi שלח hif’il -muodossa tarkoittaa ”heittämistä”, joka viittaa usein häpeälliseen hautaukseen tai hautaamatta jättämiseen perhehaudan ulkopuolelle sekä ruumiin häpäisemiseen.¹⁹⁴ Mereen heittäminen symboloi Joonan eroa Jumalasta, ei ainoastaan fyysisesti vaan myös eksistentiaalisesti. Vastaavasti taas jakeessa 7 kuvattu pelastuminen ”vuorten perustuksista” elävänä takaisin, toimii ylösnousemuksen kaltaisena kuvauksena, jossa Jumala nostaa Joonan takaisin elävien maailmaan. Psalmissa käytetty kieli on vahvasti symbolista ja tunnelatautunutta, kuten ilmaisu ”kaislat kietoutuivat pääni ympärille”.

Jakeissa 5 ja 8 kuvataan pyhää temppeliä היכל קדשך. Joonan kirjan narratiivi hyödyntää siis rituaalisen kontekstin diskurssia, vaikka temppeli ei ole enää fyysisesti läsnä. Rukouksessa Joonan kuvataan olevan niin kaukana temppelistä kuin se on mahdollista, ei ainoastaan tuonelan lähellä vaan syvällä sen sisällä. Tuonelasta hän kohdistaa rukouksensa kohti pyhää temppeliä, vaikka hän ajattelee olevansa pois Jumalan silmien edestä עיניך מנגד. Ajatus kuolemasta ja etäisyydestä ovat ennen kaikkea vertauskuvauksellisia.¹⁹⁵ Vaikka temppelin yksityiskohtia ei kuvata kirjassa tarkemmin, lukija todennäköisimmin tulkitsee temppelin olevan Jerusalemin kulttipaikka.¹⁹⁶ Vaihtoehtoisesti kuulija voi yhdistää temppelin taivaalliseen temppeliin¹⁹⁷, jolloin Joona kuvaa etäisyyttä Jumalasta ja hänen voimastaan, ei niinkään Jerusalemissa sijaitsevasta temppelistä.¹⁹⁸ Erityisesti jakeessa 8 Joona uskoo, että hänen rukouksensa saapuu nimenomaan Jumalan luokse. Lähestyn temppelikuvauksia Rappaportin teorian pohjalta, jossa rituaalit koostuvat kaanonisista ja itseviittauksellisista viesteistä. Rukouksessa Joonan kokemus etäisyydestä Jumalaan, vaikka hän rukoilee temppeliä kohti, on itsessään kanoninen viesti, joka viittaa yhteisön tunnustamaan pyhyyteen

¹⁹⁴ Kozlova 2020, 7.

¹⁹⁵ Stuart 1987, 476.

¹⁹⁶ Ben Zvi 2003, 122-123.

¹⁹⁷ Kuten Miik. 1:2, Hab. 2:20 ja Ps. 11:4.

¹⁹⁸ Tiemeyer 2016, 118-119.

ja perinteeseen. Itseviittaukselliset viestit taas liittyvät Joonan henkilökohtaiseen tilanteeseen ja kokemukseen. Vaikka hän kokee olevansa kaukana Jumalasta, rukous toimii keinona palauttaa hänet yhteyteen pyhän kanssa.

משפריים הבלי־שׁוֹא חסד־ם יִעֲזְבוּ:	2:9	Ne, jotka kunnioittavat turhuuksien turhuuksia, hylkäävät armonsa ¹⁹⁹ .
וְאָנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחֶהּ־לְךָ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשֶׁלְמָה יְשׁוּעָתָה לִיהוָה: ס	2:10	Minä uhraan sinulle kiitoksen soudessa. Minkä olen luvannut, sen minä täytän. Jahvessa on pelastus.

Lähestyn Joonan rukousta rituaalina, jonka kautta Joonan ilmaisee sekä hädän että kiitollisuuden tunteita. Joonan ahdinkoa kuvataan tilallisten ääripäiden kautta, jossa Jumala ja hänen temppelinsä on korkeuksissa, kun taas Joonan on meren syvyyksissä tuonelan kohdussa. Veden ei kuvata olevan elämänlähde, vaan kuoleman ja kaaoksen elementti.²⁰⁰ Lisäksi veden voidaan nähdä symboloivan rituaalista peseytymistä ennen ”hautausta meren sydämeen”. Ajatus pohjautuu siihen, että muinaisista israelilaisista haudoista on löytynyt ruukkuja ja vesiasioita, joita on käytetty vainajien pesemiseen ennen hautausta.²⁰¹ Ääripäitä kuvastaa hyvin myös jae 9, jossa kuvataan miten turhuuksien turhuuksia kunnioittavat hylkäävät armonsa. Kyseessä on siis jonkinlainen vastakohta Jahven palvonnalle²⁰², jossa näin tekevät luopuvat uskollisuudesta Jahvea kohtaan. Lisäksi jakeessa 10 kuvattu uhraus yhdistyy ensimmäisen luvun viimeiseen jakeeseen 16, jossa merimiehet uhrasivat ja tekivät lupauksia. Joonan siis tunnustaa uhrauksen rituaalisen merkityksen.

Kozlova on lähestynyt psalmeja erityisesti luonnon ja rituaalin välisestä suhteesta, jossa keskitytään ei-inhimillisen toimijan, eli luonnon, rituaaliseen tehtävään. Luonnon voimat, kuten ונהר יסבבני ja ונהר יסבבני ”syvyyden ja virran ympäröiminen”, voidaan nähdä rituaalisina toimijoita, jotka vievät Joonan pois elämän piiriin kuuluvasta maailmasta.²⁰³ Tapahtumien kulkua voi lähestyä kirjaimellisen hukkumisen lisäksi myös rituaalista laskeutumista, jossa profeetta siirtyy elämän ja kuoleman rajalle.²⁰⁴ Sana סבב ”ympäröidä” yhdistetään myös vahvasti kuolemaan ja hautajaisrituaaleihin, kuten myös ilmaisu לעולם

¹⁹⁹ KR92 kohta käännetään ”hylkäävät ja pettävät sinut” ja KR1933/38 ”hylkäävät armonantajansa”.

²⁰⁰ Kuvaus yhdistyy myös Genesiksen (Gen. 6-9) vedenpaisumuskertomukseen, joka kuvaa Jumalan luomisjärjestyksen tuhoutumista. Ks. Kozlova 2020, 6.

²⁰¹ Kozlova 2020, 9; Suriano 2018, 47.

²⁰² Tiemeyer 2016, 119.

²⁰³ Kozlova 2020, 10.

²⁰⁴ Kozlova 2020, 4-6.

”ikuisesti”, jota käytetään kuvaamaan maan salvojen sulkeutumista ikuisesti.²⁰⁵ Molemmat ilmaisut yhdistyvät erityisesti Saarnaajan kirjaan, jossa kuolema ja hautaaminen kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa niin rituaalisesta kuin kosmisesta näkökulmasta. Saarnaajan kirjassa kuolema kuvataan väistämättömäksi ja peruuttamattomaksi tapahtumaksi, joka irrottaa yksilön elämän kiertokulusta ja siirtää hänet ikuiseseen kuolemaan (Saarn. 12:5–7).²⁰⁶ Joonan kirjan kolme päivää ja kolme yötä kestävä laskeutuminen tuonelaan muistuttaa myös sumerilaista myyttiä, jossa Inannan laskeutuminen tuonelaan kestää saman ajan. Ennen tuonelaan laskeutumista Inannan antaa palvelijalleen ohjeen surra häntä raunioilla, lyödä šem-rumpua ja kiertää jumalten taloja (ETCSL: c.1.4.1.34–35). Rituaalinen kiertäminen muistuttaa kuvausta Joonasta vesien ympäröidessä hänet.²⁰⁷ Tämä aikarakenne, kolme päivää ja kolme yötä, muistuttaa myös mytologisia kaavoja, joissa tämä ajanjakso symboloi kuoleman ja elämän välistä aikaa.²⁰⁸

Kirjallisessa muodossa kuvattujen rituaalien analysoiminen on haastavaa, sillä ne eivät välitä rituaalin fyysistä ulottuvuutta äänen rytmiä tai sävyjä, jotka ovat keskeisiä hengellisen kokemuksen kannalta. Tekstin kautta voi välittyä rukouksen sanat, kuten Joonan tapauksessa, mutta se ei pysty kuvaamaan sitä kokemusta, kuinka rituaalinen kieli vaikuttaa osallistujien kokemusmaailmaan.²⁰⁹ Psalmia tarkastellessa herääkin kysymys siitä, mitä yksityiskohtia Joonan rukouksesta on mahdollista tietää. Rituaalien kehollisuus nousee esille keskeisenä teemana monissa aikaisemmin käsittelemissäni rituaaliteorioissa. Vaikka rukous voi toimia itsessään rituaalina, joka pyrkii muuttamaan kriisitilanteen, se ei välttämättä riitä kuvaamaan koko rituaalin ulottuvuutta. Rukous on usein voimakkaiden tunteiden värittäjä, ja Joonan rukouksessa korostuvatkin sekä ahdistuksen että kiitollisuuden piirteet. Rituaalien kehollisuus ei kuitenkaan rajoitu pelkästään ääneen sanottuihin sanoihin, vaan myös fyysiset eleet, kuten asento ja liikkeet, jäävät tekstin taakse.

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג	2:11	Ja Jahve käski kalaa
וַיִּקַּח אֶת־יִוְנָה		oksentamaan Joonan
אֶל־הַבְּשָׁמַיִם:		kuivalle maalle.

Luvun lopussa jakeessa 11 palataan takaisin kirjan muille luvuille tyypilliseen proosatekstiin. Rukouksen jälkeen, mahdollisesti sen seurauksena, Jahve käskee kalaa

²⁰⁵ Kozlova 2020, 10.

²⁰⁶ Kozlova 2020, 11-12.

²⁰⁷ Kozlova 2020, 12.

²⁰⁸ Niditch 2023, 56.

²⁰⁹ Klingbeil 2007, 204.

oksentamaan Joonan takaisin kuivalle maalle. Kala toimii tietynlaisena välikappaleena, maagisena olentona, jonka kautta Joonaa saa mahdollisuuden tehdä parannuksen ja sitoutua aikaisemmin saamaansa tehtäväänsä profeettana hukkumisen ja kuoleman sijaan.²¹⁰ Joonaa on siis rukouksessa aktiivinen toimija, joka pyrkii saamaan muutosta sen hetkiseen tilanteeseen rituaalin kautta. Ymmärrän psalmin voimallisena eli rituaalisesti vaikuttavana toimintana, jonka kautta pyritään hallitsemaan sellaisia toimintoja ja asioita, joiden hallitseminen on muuten vaikeaa. Voimallinen rukous ei ole Anna-Liisa Tolosen mukaan niinkään henkilökohtaista vuoropuhelua Jumalan kanssa, vaan pikemminkin rituaali, jonka kautta Jumalan toimintaan pyritään vaikuttamaan.²¹¹ Kun rukouksen seurauksena saavutetaan toivottu ja odotettu tulos, Jumala näyttäytyy historiaan osallistuvana sekä tietyllä tavalla ennakoitavissa olevana toimijana. Tällainen toiminnan kaava luo kuvan Jumalasta, joka ei ole vain etäinen ja kaikkivaltias, vaan myös toimija, johon voidaan vaikuttaa tietyin rituaalisin keinoin.²¹² Joonan kirjassa tämä näkyy siinä, kuinka Jumala vastaa rukoukseen konkreettisella teolla. Joonan kirjassa rukous ei siis näyttäydy vuorovaikutteisena kohtaamisena persoonallisen Jumalan kanssa, vaan rituaalisena tekona, jonka tarkoituksena on vaikuttaa jumalalliseen toimintaan kriisin keskellä. Tässä mielessä rukous lähestyy maagista vallankäyttöä, sillä sen avulla pyritään kanavoimaan jumalallinen voima ihmisen, tässä tapauksessa Joonan, toivoman lopputuloksen saavuttamiseksi.²¹³

3.3 Niniven kansan katumus ja kääntyminen

Luvun 3 alussa toistetaan ensimmäisestä luvusta tuttu Jumalan kutsu Joonalle, mutta kuitenkin hieman eri sanoin. Joonaa saa Jumalalta toisen mahdollisuuden mennä Niniveen julistamaan käskyn mukaista sanomaa. Luku alkaa profeettakirjallisuudelle tyypillisellä ilmaisulla, kuten myös ensimmäisessä luvussa, jossa Jahven sanan kerrotaan tulevan Joonalle.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שְׂגִיית לֹא־מֵר:	3:1	Joonalle tuli toisen kerran tämä Jahven sana:
קוּם לְךָ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא אֶל־יְהוָה אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ:	3:2	”Mene Niniveen, siihen suureen kaupunkiin, ja julista siellä se sanoma, jonka minä sinulle puhun.

²¹⁰ Forti 2011, 373.

²¹¹ Sovellan Anna-Liisa Tolosen havaintoja voimallisesta rukouksesta, joita hän on tehnyt Toisesta makkabilaiskirjasta. Ks. Tolonen 2017, 210.

²¹² Tolonen 2017, 215.

²¹³ Tolonen 2017, 215-216.

וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל-נִינְוָה כְּדַבַּר יְהוָה וַיִּגְדֹּל הָעָרָה עִיר-גְּדוֹלָה לְאֱלֹהִים מִתְּלָאָה שְׁלֹשָׁת יָמִים:	3:3	Niin Joona meni Niniveen, kuten Jahve oli käskenyt. Ninive oli todella suuri ²¹⁴ kaupunki, jonka läpi kulkeminen kestää kolme päivää.
וַיֵּלֶךְ יוֹנָה לְבֹאֵר כְּעִיר מִתְּלָאָה יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּנְוָה נְהַפְכֶת	3:4	Kun Joona käveli kaupungissa ensimmäistä päivää ja huusi: ”Enää neljäkymmentä päivää, kunnes Ninive hävitetään!”

Jakeissa korostuvat profeetan liikkeen ja Jumalan suunnitelman väliset kytkökset. Niniveen saavuttuaan Joona aloittaa julistuksensa vasta, kun hän on kulkenut kaupungin läpi yhden päivän verran, vaikka kaupungin kuvataan olevan niin suuri, että sen läpikävelemiseen kuluu kolme päivää. Joona julistaa Niniven kaupungin hävittämistä ilmaisulla נהפכת, joka viittaa myrskyisään liikkeeseen eli kääntymiseen. Niditchin mukaan liike voi ennakoida sekä kaupungin tuhoa että mielen muuttumista.²¹⁵ Portier-Youngin mukaan kertomuksessa ei ole kyse siitä, voiko Jumala saavuttaa halutun lopputuloksen ilman profeetan matkaa, vaan siitä, miten profeetan liikkuminen ja läsnäolo kaupungissa ovat olennainen osa tehtävän täyttymistä, sillä profeetan julistus käynnistää käänteisen liikkeen.²¹⁶ Julistuksen voi katsoa siis heijastavan Jumalan tuomioon ja armoon liittyvää kaksoismerkitystä, jossa kääntymys ei ole vain tuhoavaa, vaan myös mahdollisuus pelastukseen, jos asukkaat kääntyvät Jumalan puoleen. Jakeessa 3 korostetaan toisen luvun kaltaisesti kolmen päivän symbolista merkitystä, joka tuo tekstiin rituaalisen toistuvuuden piirteitä ja vahvistaa matkan sekä ajankulun merkityksellistä roolia. Profeetan matka ja liikkuminen niin kalan kuljettamana kuin kaupungin läpi ovat olennainen osa profeetan tehtävän täyttämistä. Joonan voi katsoa käyneen kalan sisällä ollessaan jonkinlaisen sisäisen kääntymyksen, sillä tämän tapahtuman jälkeen hän noudattaa Jumalan käskyä ja on valmis julistamaan saamansa sanoman. Mielestäni on tärkeää tarkastella Joonan muutosta myös rituaalisen kääntymisen näkökulmasta. Joona ei ainoastaan koe sisäistä muutosta, vaan hän sitoutuu myös Jumalan suunnitelmaan ja luottaa siihen, ottaen osaa tarkasti määriteltyn pyhään tehtävään, joka vaatii häntä toimimaan Jumalan tahdon mukaisesti.

²¹⁴ לַאֱלֹהִים voi tarkoittaa joko ”Jumalalle” tai ”todella”, sillä ilmaisua käytetään myös superlatiivin kaltaisesti. Ks. Niditch 2023, 87.

²¹⁵ Ilmaisua käytetään esimerkiksi Hoosan kirjassa kuvaamaan Jumalan mielenmuutosta (Hoos. 11:8). Ks. Niditch 2023, 88 ja Sasson 1990, 234-236 ja 267-268.

²¹⁶ Portier-Young 2024, 181.

Jakeessa 4 Joonan julistaa tuomion Niniven kaupungille jo ensimmäisen päivän aikana, vaikka saarnaamisen olisi tullut jatkua kaupungin suuruuden vuoksi kolme päivää. Hänen sanomansa on hyvin yksinkertainen: ”Enää neljäkymmentä päivää²¹⁷, kunnes Ninive hävitetään!” Joonan ei toimi omasta aloitteestaan, vaan täysin Jumalan tahdon ja käskyn mukaisesti. Julistus poikkeaa myös tavanomaisesta profetiasta, sillä kaupungin tuhoon johtavia syitä ei perustella lainkaan.²¹⁸ Profeettallinen tehtävä heijastaa rituaalien monitasoista toimijuutta, jossa profeetta toimii välikappaleena Jumalan ja kansan välillä. Joonan ”saarna” ja toisaalta myös Joonan itse muistuttaa enemmänkin ennettä kuin profetiaa. Kyse ei ole siis profetan itsenäisestä toiminnasta. Lähestyn profetiaa performatiivisena rituaalina, jossa sanoman julistaminen ja sen vaikutus luovat tilaa yhteisön muutokselle. Profeetan rooli on keskeinen toimijuuden välittäjänä, jonka kautta jumalallinen vaikutus tulee esille. Vaikka tekstissä ei kuvata profetian rituaalisia yksityiskohtia, sen vaikutus on ilmeinen, sillä niniveläiset reagoivat heti viestin kuultuaan, vaikka Joonan on vasta aloittamassa julistustaan. Tämä välitön reagointi korostaa profetian kehollisen ja tunteisiin vetoavan ulottuvuuden, sillä se ohjaa kokonaisvaltaisesti ihmisten käyttäytymistä.

וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי נִיְנוּהַ בְּאַלְהֵיִם וַיִּקְרְאוּ-צוּם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְדוּלָם וְעַד-קִטְנֵם	3:5	Sen kuultuaan Niniven asukkaat uskoivat Jumalaan. He julistivat paaston, ja pukeutuivat säkkikankaisiin, niin suurimmat kuin pienimmätkin heistä.
וַיַּעַן הַדָּבָר אֶל-מֶלֶךְ נִיְנוּהַ וַיֵּקֶם מִכֶּסֶּאֱוֹ וַיַּעֲבֹר אֶדְרֵתּוֹ מֵעֲלִיו וַיִּכַּס שָׂק וַיֵּשֶׁב עַל-הָאָפֶר	3:6	Kun Joonan sanat tulivat Niniven kuninkaan tietoon, hän nousi valtaistuimeltaan, riisui viittansa, pukeutui säkkikankaaseen ja istuutui tuhkaan.
וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִיְנוּהַ מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וַיִּגְדְּלוּ לֵאמֹר הָאֲדָם וְהַבְּהֵמָה הַבְּקָר וְהַצֹּאן אֵל-יִטְעַמּוּ מֵאוֹמָה אֵל-יִרְעוּ וּמָיִם אֵל-יִשְׁתּוּ:	3:7	Hän käski julista koko Ninivessä: ”Tämä on kuninkaan ja hänen hovinsa määräys: Ei kukaan ihminen tai eläin saa maistaa mitään, ei syödä eikä juoda vettä.
וַיִּתְכַּסּוּ שָׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל-אֱלֹהֵיִם	3:8	Ihmisten ja eläinten tulee pukeutua säkkikankaaseen, huutaa voimakkaasi Jumalaa.

²¹⁷ Neljäkymmentä päivää esiintyy useissa Heprealaisen Raamatun kertomuksissa, kuten vedenpaisumuksessa (Gen. 7:4, 12, 7) ja Mooseksen ollessa Siinain vuorella (Ex. 24:18; 32; 28). Ks. Limburg 1993, 79 & Niditch 2023, 88.

²¹⁸ Limburg 1993, 79.

בְּחִזְקָהּ וַיִּשְׁבוּ אִישׁ מִדֶּרֶךְ הַרְשָׁה וּמִן־הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפְיָהֶם:	Jokaisen on käännäyttävä pois pahuudesta ja hylättävä väkivalta, joka on heidän käsissään.
--	---

מִי־יִדְעַע יִשׁוּב וְנִתְּחַם הָאֱלֹהִים וְיִשְׁעֵב מִחֲרוֹן אַפָּי וְלֹא נֹאכְד:	3:9 Ehkä Jumala kääntyy pois vihastaan ja antaa raivon hellittää niin että pelastumme.”
--	---

Niniveläiset ymmärtävät rituaalisten tekojen merkityksen, sillä he ”uskovat” Jumalaan, julistavat paaston ja pukeutuvat säkkikankaisiin. Kiinnostava huomio on se, miten niniveläisten toiminta poikkeaa Jahve-kultin sekä merimiesten toiminnasta, sillä he eivät uhraa tai tee lupauksia, toisin kuin merimiehet.²¹⁹ Paasto, sururituaalit ja säkkikankaaseen pukeutuminen muodostavat rituaalin ytimen, jota seuraa parannus ja Jumalan armahdus. Näiden piirteiden voidaan nähdä olevan yhteydessä temppelissä suoritettuihin katumusrituaalien käytäntöihin.²²⁰ Vaikka Niniven asukkaat eivät ole osa Israelia eivätkä tunne Jumalan lakia samalla tavalla ja siinä muodossa kuin israelilaiset, heidän paha käytöksensä saa Jumalan vihan osakseen. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että myös ei-israelilaiset kansat voivat olla vastuussa moraalisesta väärinteosta. Katumukseen liittyvät rituaalit eivät tapahdu temppelissä eikä niihin kuulu uhrauksia, kuten Pappiskirjassa kuvataan.²²¹

Profeettojen ja kuninkaiden välinen viestintä ja henkilökohtainen yhteys nähdään itsestäänselvyytenä Heprealaisessa Raamatussa.²²² Joonan kirjassa asetelma on kuitenkin erilainen, sillä Niniven kuningas ei saa profeetallista viestiä suoraan Joonalta, vaan tieto leviää kansan välityksellä kuninkaalle. Kirjassa korostuu pikemminkin kollektiivinen katumusprosessi kuin yksittäisen hallitsijan ja profeetan välinen dialogi. Jumalan vaikutus ulottuu Joonan julistuksen kautta koko kansaan eikä vain poliittiseen eliittiin. Kun tieto saavuttaa kuninkaan, hän julistaa heti määräyksen, joka koskee koko kansaa niin ihmisiä kuin eläimiä. Julistuksessa käytettävä sana קֶלֶק korostaa kuninkaan puheen intensiteettiä ja kiireellistä sävyä.²²³ Vaatteet, kuten kuninkaan viitan riisuminen ja säkkikankaaseen pukeutuminen, voivat viestiä siirtymävaiheista, asemasta ja hierarkiasta, kun taas niiden repiminen tai riisuminen voi symboloida surua, häpeää tai puhdistautumista.²²⁴ Riisuessaan

²¹⁹ Tiemeyer 2016, 119.

²²⁰ Carroll 1998, 262.

²²¹ Janzen 2020, 290.

²²² Nissinen 2017b, 289.

²²³ Sasson 1990, 252.

²²⁴ Klingbeil 2007, 175.

kuninkaalliset vaatteensa ja pukeutuessaan säkkikankaaseen, kuningas ilmaisee kansan johtajana osallistumisen yhteiseen katumukseen. Kuitenkaan kuningas ei ole varma katumusrituaalien vaikutuksesta, sillä jakeessa 9 hän ilmaisee, että armahdus jää Jumalan päätettäväksi.

Katumus, paasto, tuhkaan istuminen ja säkkeihin pukeutuminen ovat rituaalisia elementtejä, jotka heijastavat muinaisessa Lähi-idässä tunnettujen suru- ja katumusrituaalien käytäntöjä. Säkkikangas, joka on epämukavaa ja karheaa materiaalia²²⁵, tuottaa myös kipua, ja sen käyttö voi toimia symbolina surusta, alennuksesta ja itsensä pienentämisestä. Säkkikankaan pukeutuminen on sururituaali, jonka tarkoituksena on aiheuttaa epämukavuutta ja kipua surevalle, jotta surun ilmentäminen olisi voimakkaampaa ja näkyvämpää.²²⁶ Näissä sururituaaleissa monet käytännöt ovat vastakohtia raamatullisissa teksteissä esitetyille normaalille käytökselle, kuten öljyn voitelemiselle, peseytymiselle ja vaatteiden pesemiselle. Sen sijaan sureva voi voidella itsensä tai päänsä tuhalla, peittää itsensä lialla, pukeutua likaisiin vaatteisiin ja antaa hiustensa olla vapaasti auki. Nämä teot symboloivat surua, nöyryyttä ja itsensä pienentämistä. Ne myös erottavat surevan/katuvan yhteiskunnan arkisesta elämästä ja muistuttavat näin ollen myös muita yhteisön jäseniä rituaalisesta poikkeustilasta.²²⁷

Huomiota herättävä piirre²²⁸ tässä katumusrituaalissa on se, miten koko Niniven kaupunki eläimiä myöten, osallistuu katumukseen. Kyseessä on siis kollektiivinen rituaali, jonka tavoitteena on saada Jumala muuttamaan tahtoaan. Eläimet nähdään kertomuksessa rituaaliin osallistuvina aktiivisina toimijoina. Synti ja sen sovitus ovat siis yhteisön, ei vain yksilön, asioita.²²⁹ Kollektiivinen toimijuus ja rituaalien kehollisuus muodostavat Niniven katumusrituaalien ytimen ja vahvistavat niiden merkitystä. Mielestäni olennaista on pohtia, onko katumuksessa kyse useasta erillisestä rituaalista vai muodostavatko toiminnot yhdessä monivaiheisen katumusrituaalin. Vaikka eri rituaalin osat, voivat esiintyä myös itsenäisinä rituaaleina, lähestyn niitä kokonaisvaltaisena katumusrituaalina, jonka erityisenä piirteenä on kollektiivinen ja kehollinen luonne. Tekstissä ei myöskään kuvata niniveläisten pyytävän tai rukoilevan armahdusta suoraan Jahvelta, vaan katumuksen ajatellaan tapahtuvan rituaalien välityksellä.

²²⁵ Niditch 2023, 93.

²²⁶ Olyan 2004, 32.

²²⁷ Olyan 2004, 33.

²²⁸ Käytäntö on tunnettu sururituaaleista, kuten Judithin kirjasta (Judit. 4:10–12) ja Herodotoksen Historiasta (9.24). Ks. Niditch 2023, 95.

²²⁹ Janzen 2020, 290.

וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים	3:10	Jumala näki
אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם		heidän tekonsa,
כִּי־שָׁבוּ מִדָּרְכָם		kun he kääntyivät
הָרָעָה וַיִּנְקָם		pois pahuudesta.
הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דָּבַר		Jumala katui sitä pahaa, jonka hän oli aikonut
לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:		tehdä heille, eikä hän tehnyt sitä.

Profeetallinen liike käynnistää käänteen sekä Niniven asukkaille (וישבו איש מדרכו) että Jumalalle (מי־יודע ישוב).²³⁰ Paaston rituaalinen vaikuttavuus on merkittävän suurta, sillä Jumala muuttaa mielensä niniveläisten katumuksen seurauksena, koska Jumala katui sitä pahaa, jonka oli aikonut heille tehdä. Katumus kattaa niin kaikki Niniven ihmiset kuin eläimetkin. Carrollin mukaan näin suuren kollektiivisen katumuksen tapahtuminen vaatii tapahtuakseen pyhän tilan.²³¹ Vaikka tapahtumat eivät sijoitu temppeliin, katumus on silti liturginen teko, joka seuraa vakiintuneita kaavoja. Rituaalin kuvauksessa hyödynnetään siis liturgista diskurssia, jossa Niniven asukkaat ovat omaksuneet katumuksen rituaaliset elementit, vaikka he ovat kaukana Israelista ja temppelistä.²³² Rituaalin satiirinen luonne ilmenee kuitenkin siinä, miten koko kaupunki, eläimiä myöten, osallistuu ilman kyseenalaistamista rituaaleihin. Tämä tekee katumuksesta epärealistisen suurta, sillä Niniven kuvataan olevan valtavan suuri kaupunki, jossa asuu yli satatuhatta ihmistä. Tällainen kollektiivinen osallistuminen ilman vastustusta tuo niniveläisten ja Jumalan katumuksen lähes koomiseen mittakaavaan. Tämä liioittelu herättääkin kysymyksen siitä, mitä kirjoittaja on halunnut tuoda esille näiden epärealististen ja ylikorostettujen rituaalisten toimintojen kautta. Samalla kirjoittaja luo jännitteen Jumalan profeetan, eli Joonan, toiminnan ja ei-juutalaisten niniveläisten välille.

3.4 Joonan rooli profeettana

Erityisesti profeetallisessa kontekstissa itsensä eristäminen liittyy profeetan rooliin välittäjänä, joka on valmiina vastaanottamaan jumalallisia ilmestyksiä ja toimimaan Jumalan sanansaattajana.²³³ Kuitenkin Joonan tapauksessa profeetta toimii useaan kertaan Jumalan tahdon vastaisesti. Kirjan neljäs luku keskittyy Jumalan ja Joonan väliseen dialogiin ja Joonan rooliin profeettana.

²³⁰ Portier-Young 2024, 182.

²³¹ Carroll 1998, 267.

²³² Carroll 1998, 268.

²³³ Portier-Young 2024, 130-135.

וַיִּרַע אֶל־יֹנָתָן רָעָה גְדוֹלָה וַיִּחָר לוֹ:	4:1	Joona pahastui tästä suuresti ja hän suuttui.
וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אָנֹכָה יְהוָה הַלֹּא־יָנֹה דְבָרִי עַד־הַיּוֹתֵל עַל־אֲדָמָתִי עַל־כֵּן קִנַּמְתִּי לְבָרֶחַם פִּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי־חַיִּים וְרַחוּם אַרְךָ אֲפַיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה:	4:2	Hän rukoili Jahvea ja sanoi: ”Oi Jahve! Eikö tämä ole juuri se, mitä sanoin, kun olin vielä omassa maassani? Siksi minä pakenin aluksi Tarsisiin, koska tiesin, että sinä olet armollinen, myötätuntoinen, hidas vihastumaan ja runsas armossa, ja olet pahoillasi ²³⁴ lähettämästäsi pahasta.
וַעֲתָה יְהוָה קַח־נַפְשִׁי אֶת־נַפְשִׁי מִמָּוֶה כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיִּי: ס	4:3	Jahve, ota nyt ²³⁵ , minun henkeni, sillä parempi minun on kuolla kuin elää.
וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲהִיטֵב תַּרְהֵ לָךְ:	4:4	Mutta Jahve sanoi: ”Tekeekö sinulle hyvää olla noin vihainen?”

Jumalan tekemä mielenmuutos aiheuttaa Joonassa suurta vihaa ja turhautumista. Tuohtumuksen taustalla voi olla ajatus siitä, että Joona ei koe Jumalan kanssa tehdyn sopimuksen olevan oikeudenmukainen. Heprean ilmaisu הָרוּן viittaa kokonaisvaltaiseen, keholliseen vihastumiseen ja kokemukseen epäoikeudenmukaisuudesta.²³⁶ Joona ei toimi tyypillisen profeetan tavoin, joka omaksuu Jumalalta saamansa tehtävän. Sen sijaan hän kritisoi Jumalan toimintaa ja paljastaa rukouksessaan syyn paeta Tarsisiin, sillä hänen omien sanojensa mukaan Jumala on ”armollinen, myötätuntoinen, hidas vihastumaan ja runsas armossa”. Kontekstista irrotettuna lausahdus kuulostaa ylistykseltä, mutta osana tekstiä se saa ironisen ja katkeran sävyn. Jakeessa 2 käytetään verbiä פָּלַל hitpa ‘el -muodossa, joka kääntyy, aikaisemmin myös jakeessa 2:2, rukoilemiseksi. Rukous ei ole nöyrä anomus, vaan enemmänkin argumentoivan puhe, jonka kautta Joona kritisoi Jumalan antamaa tehtävää. Jakeen 2 ilmaisu "sillä minä tiesin..." saa retorisen ja valittavan sävyn. Tämä asemoi Joonan osaksi Heprealaisen Raamatun henkilöitä, kuten Jobia, Jeremiaa ja Eliaa, jotka tuntevat joutuneensa Jumalan hylkäämiksi ja petetyiksi.²³⁷

וַיֵּצֵא יוֹנָתָן מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם לְעֵיר וַיַּעַשׂ לֹו שָׁם סֹכָה	4:5	Joona meni ulos kaupungista ja istuutui sen itäpuolelle. Siellä hän teki itselleen majan,
---	-----	---

²³⁴ Kohdan voi kääntää myös seuraavalla tavalla ”ja kadut lähettämäsi pahaa.”

²³⁵ Partikkeli וַ korostaa pyynnön vakavuutta ja kiireellisyyttä. Ks. Niditch 2023, 105-106.

²³⁶ Ilmaisua käytetään myös esimerkiksi kuvaamaan Kain kokemaa vihaa (Gen. 4:5-6). Ks. Niditch 2023, 103.

²³⁷ Niditch 2023, 106.

וַיָּשֶׁב תַּחְתֵּיהֶּם בְּצֵל
עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה
מִה־יִהְיֶה בְּעִיר:

asettui sen varjoon
odottamaan, kunnes hän näkisi
mitä kaupungille tulisi tapahtumaan.

Joona asettuu kaupungin ulkopuolelle odottamaan tulevia tapahtumia. Vaikka profeetta vetäytyy fyysisesti kaupungin ulkopuolelle, hän ei irrota itseään täysin kaupungin tapahtumista.²³⁸ Joonan haluttomuus toteuttaa profeetallista tehtävää ei ole vain sanallinen, vaan syvästi myös kehollinen. Toisaalta Joonan tehtävä on jo saavuttanut halutun lopputuloksen, sillä Niniven kansa on kääntynyt ja tehnyt parannuksen. Tämä olisi voinut olla syy Joonan iloon, mutta hän ei kuitenkaan kykene hyväksymään tai ymmärtämään Jumalan ratkaisua. Hän vetäytyy siis kaupungin ulkopuolelle istumaan majan varjoon ja odottamaan Niniven tapahtumia. Joonan ruumis ei toimi siis enää profetian välineenä, sillä hän pikemminkin torjuu annetun tehtävän. Jumala pyrkii herättämään Joonassa ymmärrystä ja tunteiden reflektointia. Joona ei siis vain hylkää profeetallista tehtävänsä, vaan hän menettää sen rituaalisen ja enteellisen luonteen, jolloin jäljelle jää vain huonosti voiva ruumis.

וַיִּמְנוּ יְהוָה־אֱלֹהִים
קִיקִיּוֹן נִיעַל
אֶמְעַל לַיּוֹנָה
לְהַנִּיחַ צֵל־עַל־רֵאשׁוֹ
לְהַצִּיל לֹא מִרְעָתָהּ
וַיִּשְׂמַח יוֹנָה
עַל־הַקִּיקִיּוֹן שֶׁמִּתְהַ גְּדוּלָּהּ:

4:6 Jahve Jumala laittoi
risiinikasvin kasvamaan
Joonan yläpuolelle,
varjoksi hänen päänsä päälle
ja vapauttamaan hänet kurjuudesta.
Ja niin Joona iloitsi
suuresti tästä risiinikasvista.

וַיִּמְנוּ הָאֱלֹהִים
תּוֹלַעַת בְּעִלּוֹת
הַשָּׂחַר לְמַחֲרָת
וַתִּדַּף אֶת־הַקִּיקִיּוֹן וַיִּיבֶשׁ:

4:7 Mutta seuraavana päivänä aamunkoitteessa
Jumala laittoi
madon pureskelemaan risiinikasvia,
niin että se kuivui.

וַיְהִי אֶפְרָח הַשֶּׁמֶשׁ
וַיִּלְמוּ אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חַרִּישִׁית
וַתִּדַּף הַשֶּׁמֶשׁ
עַל־רֵאשׁ יוֹנָה
וַיִּתְעַלֶּף
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת
וַיֹּאמֶר
טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:

4:8 Kun aurinko nousi,
Jumala lähetti polttavan itätuulen
ja auringon paahtamaan
Joonan päähän,
niin että hän nääntyi.
Silloin Joona toivoi kuolemaa,
ja hän sanoi:
”Parempi on minun kuolla kuin elää.”

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה
הֲיָיְתָב חֲרָה־לְךָ
עַל־הַקִּיקִיּוֹן
וַיֹּאמֶר
הֲיָיְתָב חֲרָה־לִּי

4:9 Mutta Jumala kysyi Joonalta:
”Onko sinulla oikeus olla
vihainen tästä kasvista?”
Joona vastasi:
”Minulla on oikeus olla vihainen,

²³⁸ Portier-Young 2024, 181.

עֲדָמָנָת׃ kuolemaan asti.”

וַיֹּאמֶר יְהוָה 4:10 Jahve sanoi:
אַתָּה חֹסֵף עַל-הַקִּיקָיוֹן ”Sinä tunnet sääliä tätä kasvia kohtaan,
אֲשֶׁר לֹא-עֲמַלְתָּ בּוֹ vaikka et ole sitä istuttanut
וְלֹא גִדַּלְתּוּ etkä kasvattanut,
שָׁבוֹר-לִילָה הַנֶּהּ joka yhdessä yössä kasvoi
וּבְרִוּלָה אֶבֶד׃ ja yhdessä yössä katosi.

Vetäytymisen lisäksi jakeissa 6-10 kuvataan profeetan sisäistä kamppailua, joka liittyy hänen henkilökohtaiseen suhteeseensa Jumalan kanssa. Vaikka Joonan kokemus ei vastaa yleistä kuvausta profeetallisesta askeesista tai inkubaatiosta²³⁹, sen kehollinen ulottuvuus muistuttaa rajatilaa. Nääntyminen, halu kuolla ja turhautuminen Jumalan Ninivelle antamaan armoon luovat askeettisia piirteitä, joissa hän kokeilee henkisiä ja kehollisia ääri rajoja.²⁴⁰ Askeettisia toimia voi lähestyä myös rituaalien piirteiden kautta, sillä ne luovat yksilölle tarkkaan määritellyn ja rajatun tilan kohdata pyhän. Jos Joonan kehoa lähestyy askeettisena, herää kysymys siitä, onko keho kuitenkin vielä rituaalinen. Tässä tekstissä Joonan toimet eivät kuitenkaan näyttäydy rituaalisesti jäsennettyinä, vaan pikemminkin äkkipikaisena käytöksenä eikä askeesi ole täysin hänen oma valintansa.

Joonan tunnetilat muuttuvat useasti koko kertomuksen aikana. Hän kokee äärimmäistä mielialojen vaihtelua. Hän toivoo kuolemaa, kokee henkistä tuskaa, kun taas toisaalta hän saa helpotusta ja iloa aivan pienistä asioista, kuten kasvin varjosta kuumuuden keskellä. Kiinnitän huomiota jakeen 10 Jumalan esittämään tietyllä tavalla ironiseen kysymykseen, jonka kautta hän paljastaa Joonan asenteen. Joonan ei ole surrut tai tuntenut sääliä koko kertomuksen aikana yhdenkään ihmisen kohtalosta, mutta itseään kohtaan hän tuntee voimakasta sääliä. Tämä korostuu siinä, miten Joonan tuohtuu hänen joutuessa takaisin paahtavaan aurinkoon kasvin kuihtuessa, jonka Jumala on kasvattanut hänen ylleen. Jumala ohjaa siis luonnonilmiöitä, tässä tapauksessa kasvin kasvamista esiin tyhjistä.

וְאַנִּי לֹא אֲחֹס 4:11 Enkö minä säästäisi
עַל-נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה suurta kaupunkia Niniveä,
אֲשֶׁר יֶשׁ-בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים-עֹשֵׂרֵהָ רַבּוֹ jossa on yli satakaksikymmentätuhatta
אָדָם אֲשֶׁר ihmistä, jotka
לֹא-יָדְעוּ eivät osaa erottaa
בֵּין-יְמִינוֹ לְשִׂמְאֹלִי oikeaa kättä vasemmasta
וּבֵהֶמָּה רַבָּה׃ ja myös paljon eläimiä

²³⁹ Latinaksi *incubatio* viittaa rituaaliin, jossa henkilö nukkuu pyhässä paikassa odottaen jumalallista ilmestystä.

²⁴⁰ Vrt. Portier-Young 2024, 123-128.

Carrollin mukaan kirjan neljäs luku ei pidä sisällään rituaalista toimintaa, sillä Niniven kaupungin ulkopuolella ei ole konkreettista tai kuviteltua pyhää tilaa, joka mahdollistaisi rituaalin suorittamisen.²⁴¹ Laivan, kalan ja kaupungin sisällä käytössä on erilaiset käyttäytymissäännöt, kuin niiden ulkopuolella. En ole täysin samaa mieltä Carrollin väitteen kanssa siitä, että luku ei pidä sisällään minkäänlaista rituaalista toimintaa. Mielestäni Joonan esittämä rukous on rituaali, vaikka se ei saavuta Joonan näkökulmasta toivottua rituaalista vaikutusta. Joonan kuitenkin rukoilee hänelle opetetulla ja totutulla tavalla, joka heijastaa kulttuurisia käytäntöjä ja vuorovaikutusta Jumalan kanssa.

Kirjan kertomuksen loppu jää avoimeksi Joonan reaktion kautta, sillä hänen hiljaisuutensa ei paljasta, onko hän vakuuttunut Jumalan selityksestä vai ei. On selvää, että kirjan kirjoittajat ovat tiedostaneet retoristen kysymysten käyttämisen, sillä kielellisenä ilmiönä se on ollut hyvin yleinen muinaisen Lähi-idän kulttuureissa.²⁴² Koko kertomuksessa toistuvat toiminnot ja niitä seuraavat reaktiot luovat itsessään jo rituaalisen kehyksen, joka kuitenkin jää lopulta ilman vastausta.

²⁴¹ Carroll 1998, 261.

²⁴² Ben Zvi 2009, 5.

4. Synteesi

Tässä luvussa kokoan yhteen ja tarkastelen analyysissä esiin nousseita rituaaleja toisessa luvussa rakentamani teoriapohjan avulla. Olen koonnut alla olevaan taulukkoon havaintojeni pohjalta kirjassa esiintyvät rituaalit ja toiminnot, jotka sisältävät selkeästi rituaalisia piirteitä. Taulukko toimii havainnollistavana yksinkertaistuksena. Tämän lisäksi olen käsitellyt kolmannen luvun alaluvuissa yksityiskohtaisesti myös sellaisia kohtia, joiden voi katsoa pitävänsä sisällään rituaalisia piirteitä, joita en kuitenkaan määrittele yksiselitteisesti rituaaleiksi. Taulukossa rituaalin nimeämisen lisäksi tarkastelen rituaalin toimijaa/toimijoita, kohdetta ja vaikuttavuutta. Tämä lähtökohta nousee sekä McCauleyn ja Lawsonin että Sørensenin teorioista, joihin syvennyn alaluvussa 2.7. Yhtenä yhdistävänä piirteenä käsittelemissäni rituaaliteorioissa on rituaalien vaikuttavuus. Rituaalit eroavat siis arkipäiväisestä toiminnasta ja pyrkivät vaikuttamaan yksilöön, yhteisöön tai yhteiskuntaan, johon katson sisältyvän myös yliluonnollisen todellisuuden sekä yli-inhimilliset toimijat. Jos toimija, kohde tai vaikuttavuus ei ole nähtävissä, merkitsen sitä vaakaviivalla (–).

Jakeet	Rituaali	Toimija(t)	Kohde	Vaikuttavuus
1:1-2	Profetaksi kutsuminen	Jahve	Joona	Pako
1:4	Myrskyn nostaminen	Jahve Joona	Meri	Käynnistää kriisirituaalin
1:5	Avun huutaminen	Merimiehet	Jumaluudet	–
1:7	Arpominen	Merimiehet Arpa Jahve	–	Tiedon saaminen
1:9	Uskon tunnustaminen	Joona	Merimiehet	Tiedon saaminen
1:14	Rukoileminen	Merimiehet	Jahve	–
1:15	Mereen heittäminen	Merimiehet	Meri Joona	Myrsky tyntyy
1:16	Teurasuhrien ja lupauksien tekeminen	Merimiehet	Uhrattavat eläimet Jahve	–
2:2-10	Rukoileminen	Joona	Jahve	Sisäinen muutos Pelastuminen
3:1-2	Profetaksi kutsuminen	Jahve	Joona	Profetian julistaminen
3:4	Profetian julistaminen	Joona	Niniveläiset	Käynnistää katumusrituaalin
3:5-8	Paasto ja säkkikankaisiin pukeutuminen	Niniveläiset Kuningas	Niniveläiset Kuningas	Pelastuminen
4:2-3	Rukoileminen	Joona	Jahve	–

Taulukko 1. Joonan kirjassa esiintyvät rituaalit.

Kiinnitän erityisesti huomiota siihen, miten kaikki tekstissä mainittavat henkilöt, ei ainoastaan Joonan profeettana, osallistuvat rituaaliseen toimintaan. Rituaaleihin osallistuvat niin ei-israelilaiset merimiehet kuin Niniven asukkaat ja eläimet kuninkaan johdolla. Rituaalit suoritetaan edellä mainittujen henkilöiden toimesta, ja tekstistä puuttuvat ”perinteiset” rituaalien ammattilaiset. Kuitenkin kertomuksen päähenkilö Joonan näyttäytyy poikkeuksellisen hahmona, sillä hänen rituaalinen toimijuutensa on hyvin ristiriitainen ja jopa parodista. Lähtökohtaisesti toimijoiden määrittäminen analyysissä on yksinkertaista. Olen nimennyt yli-inhimillisen toimijan Jahveksi. Kuitenkin jakeessa 1:4 kohteena on ”jumaluudet”, sillä merimiehet huutavat apuunsa ”kukin omia jumaliaan”, jolloin tekstissä luodaan eroa Jahven ja mahdollisten muiden jumaluuksien välille. Lähtökohtana Hebrealaisen Raamatun tekstejä analysoitaessa on, että kaikkeen toimintaan vaikuttaa ensisijaisesti yli-inhimillinen toimija. Kuten Sørensen toteaa, toimijuus ei myöskään ole yksittäisen toimijan hallinnassa, vaan se muodostuu rituaalin eri elementeistä. Tämä näkyy myös siinä, miten tekemässä luokittelussani rituaalin toteuttajana voi olla useampi toimija. Haastetta toimijuuden pohdintaa toi kysymys siitä, voiko esine kuten arpa tai luonnonilmiö kuten meri olla itsenäisenä aktiivisena toimijana. Mielestäni Joonan kirjan tapauksessa arpaan ja mereen liittyy voimakas rituaalinen merkitys, jolloin ne eivät ole vain passiivisia objekteja. Toimijuuden rakentuessa rituaalisten ja sosiaalisten rakenteiden varaan, luokittelen arvan ja meren aktiivisiksi toimijoiksi, jotka vaikuttavat tapahtumien kulkuun. Kuitenkin yli-inhimillinen toimija on myös ensisijaisesti vastuussa rituaalien seurauksena tapahtuvasta. Rituaalin kohteen määrittäminen on haasteellisempaa kuin toimijan määrittäminen. Määrittelin rituaalin kohteen tarkoittaen sitä henkilöä tai ilmiötä, johon rituaali on suunnattu, eikä sitä, keihin rituaalin vaikutukset kohdistuvat. En ole määritellyt jakeeseen 1:7 suoritettavan rituaalin kohdetta, sillä merimiehet eivät tiedä Joonan olevan syyllinen myrskyyn ennen arpomisen suorittamista. Rituaalilla ei ole siis näin ollen ennalta tiedettyä kohdetta. Toisaalta Joonan näyttäytyy jakeessa samanaikaisesti sekä rituaalin kohteena että toimijana, sillä hän on läsnä rituaalia suoritettaessa ja tunnustaa arpomisen tuloksen sekä sen seuraukset. Tämä osoittaa, että hän hyväksyy rituaalin suorittamisen ja lopputuloksen.

Rituaalin vaikuttavuuden eli efektiivisyyden arvioiminen pelkän tekstin pohjalta on hyvin monimutkainen ja haastava kysymys. Vaikuttavuus on usein implisiittistä eikä teksti välttämättä ilmaise eksplisiittisesti sitä, miten tai miksi rituaali ”toimii”. On epäselvää kuuluvatko avun huutaminen (1:5) ja arpominen (1:7) yhteen niin, että taulukossa esitettävä vaikuttavuus, tiedon saaminen, vastaa myös avunhuutoon. Vastaavasti merimiesten rukous (1:14) ja Joonan meren heittäminen (1:15) johtavat myrskyn tyyntymiseen, mutta teksti ei

kerro yksiselitteisesti, onko vaikuttavana tekijänä juuri rukoukset, Joonan heittäminen mereen vai nämä yhdessä. Tällaisissa tilanteissa rituaalin vaikutussuhde jää siis monitulkintaiseksi, jolloin lukija joutuu väistämättä tekemään oman tulkinnan rituaalin vaikutuksesta. Rituaalin vaikuttavuus voi ilmetä myös eri tasoilla: se voi olla konkreettista (myrskyn tyyntyminen), sisäistä (Joonan rukous), yhteisöllistä (Niniven kaupungin kollektiivinen katuminen) tai teologista (Jumalan suunnitelman toteutuminen). Kuitenkaan tekstit eivät tee välttämättä eroa näiden vaikutusten välille. Joonan kirjan kolmannen luvun kuvaus Niniven kääntymyksestä on tästä hyvä esimerkki, sillä rituaalinen paasto ja säkkivaatteisiin pukeutuminen näyttävät vaikuttavan Jumalaan, mutta todellinen vaikutus jää epäselväksi. Onko kyseessä niniveläisten uskonnollinen muutos vai rituaaleille tyypillinen performatiivinen toiminta tuomion välttämiseksi? Lisäksi vaikuttavuuden arvioiminen on haastavaa, sillä esimerkiksi Ninivessä tapahtuva katumus johtaa kaupungin säästymiseen tuholta, kun taas Joonan rukous neljännessä luvussa ei johda hänen toivomaansa lopputulokseen. Kirjan luonteen huomioiden on kuitenkin odotettavaa, ettei Joonan tahdon tarkoituksena ole toteutua. Rituaali ei siis aina ”tuota” haluttua lopputulosta, jolloin sen merkitys on enemmänkin reflektiivinen.

Mielestäni kertomuksen kaikissa rituaaleissa on jonkinlainen yhteys pelastukseen tai sen tavoitteluun. Rituaalinen toiminta liittyy siis kriisitilanteeseen, ei vakiintuneeseen tempelikuulttiin. Samoin toistuvana teemana rituaaleissa on rukoilu, jota suorittavat niin merimiehet ja useampaan kertaan Joonan. Merimiehet rukoilevat pelastuakseen myrskyltä, Joonan pelastuakseen kalan sisältä ja kokiessaan omasta näkökulmastaan vääryyttä, kun taas niniveläiset paastoavat ja suorittavat katumusrituaaleja välttääkseen kaupungin tuhoutumisen. Mielestäni Joonan kirjassa esiintyvät rituaalit esitetään ennen kaikkea reaktiivisina tekoina, joiden tarkoituksena on vaikuttaa jumalalliseen tahtoon. Rituaalien vaikutukset vaihtelevat, kuten taulukosta käy ilmi. Osa rituaaleista saa aikaan selkeän muutoksen, kun taas osa jää vailla näkyvää vaikutusta. Kuitenkin yhdistävänä tekijänä rituaaleissa on se, miten ne liittyvät vahvasti kertomuksen käännekohtiin.

Joonan kirja sisältää paljon satiirisia piirteitä sen opetuksellisen luonteen lisäksi. Esimerkiksi kirjassa korostuu se, miten monia asioita, kuten myrskyä, kalaa, tuulta, pelkoa, kaupunkia, pahuutta ja iloa, kuvataan yksinkertaisella sanalla גדול ”suuri”. Toistettuna adjektiivi luo kertomukseen vaikutelman, että kuvattavat asiat ovat liioiteltuja ja poikkeuksellisen suuria²⁴³, joka heijastuu myös rituaalien tulkintaan. Esimerkiksi paaston ja säkkikankaisiin pukeutumisen vaikutukset ovat liioitellun välittömiä. Koko kirjan läpi

²⁴³ Niditch 2023, 86.

jokaisessa luvussa esiintyy normaalista poikkeavia ilmiöitä, sillä Joonan joutuu kalan nielaisemaksi ja selviää elossa sen sisällä kolmen päivän ajan ja kokonainen suurkaupunki julistaa paaston välittömästi kuultuaan Joonan neljän sanan mittaisen julistuksen. Kirjan tapa käyttää rituaaleja sisältää ironiaa, sillä esimerkiksi merimiesten ja niniveläisten, ei-israelilaisten, rituaalit vaikuttavat nopeasti ja tehokkaasti, kun taas Jumalan valitsema profeetta pakenee, välttelee ja toimii rituaalisesti hyvin epäjohdonmukaisesti. Tällöin rituaalien vaikuttavuus ei niinkään heijasta todellista rituaalitradiitiota, vaan pikemminkin satiirista kirjallista kuvausta niin profeetan kuin muidenkin toiminnasta. Carrollin mukaan Joonan kirja toistaa tiettyä kaavaa koko kirjan ajan viimeistä jaetta lukuun ottamatta, joka jättää kirjan ratkaisuna avoimeksi.²⁴⁴ Tästä huomiosta olen täysin samaa mieltä, sillä toimintaa seuraa aina jonkinlainen reaktio. Kuitenkin kirjan avoin loppu jättää kuulijalle tilaa tulkita Joonan mahdollista muutosta ja reaktiota Jahven opettavaiseen mutta samalla hyvin ironiseen kommenttiin.

Rituaalit tapahtuvat Joonan kirjassa temppeleikultin käytännöistä poikkeavissa ympäristöissä ja tilanteissa. Temppele mainitaan jakeissa 2:5 ja 2:8, mutta suoritettavat rituaalit eivät rajoitu sen läheisyyteen. Kuitenkin merimiesten ja niniveläisten toiminta vastaa temppeleikultille ominaista käyttäytymistä, vaikka he ovat fyysisesti temppelein ulkopuolella. Pikemminkin rituaalit toteutuvat diasporan kaltaisessa ympäristössä: merellä, kalan sisällä, pakomatalla, Niniven kaupungissa. Tämä vastaa Carrollin havaintoa siitä, että temppelein poissaolokin voi muodostaa symbolisen fokuksen.²⁴⁵ Temppelein ei tarvitse siis olla fyysisesti läsnä, jotta siihen liittyvä diskurssi olisi mahdollinen. Ajan ja paikan yhteys voi siis luoda pyhän erityisen tilan, jossa kehollinen osallistuminen voi voimistua tai rajoittua. Joonan kirja kuvastaa uskonnon elettyä ja henkilökohtaista puolta, jossa uskonnolliset toimet, kuten rukoukset, lupaukset ja rituaalit, tapahtuvat spontaanisti kriisitilanteissa, eivät temppelein ja pyhien fyysisten tilojen läheisyydessä.²⁴⁶

Tässä tutkielmassa olen nostanut erityiseen tarkasteluun myös rituaalien kehollisuuden, sillä mielestäni käyttämissäni rituaaliteorioissa näkökulmaan ei syvennytä tarpeeksi kattavasti. Grimes ja Rappaport toteavat yksiselitteisesti, että rituaali vaatii kehollisen ulottuvuuden tai tietoisesti kehollisen eleen tekemättä jättämisen. Joonan kirjassa esitetyt rituaalin kuvaukset ovat hyvin katkonaisia eikä näin ollen kehollisuutta varsinaisesti kuvata kovin yksityiskohtaisesti, jos lainkaan. Kuitenkin esimerkiksi Joonan liikkeet ja matka ovat

²⁴⁴ Carroll 1998, 262.

²⁴⁵ Carroll 1998 263.

²⁴⁶ Niditch 2023, 24.

olennainen osa Jumalan suunnitelmaa, ja näihin liittyy vahvasti myös kehollisuus. Lisäksi tulkinnan varaan jäävät rukouksen kehollinen ulottuvuus sekä Joonan riutuvan ruumiin ja muiden rituaalisten eleiden merkitykset. Tekemäni käänös masoreettisen tekstin pohjalta tuo mielenkiintoisia näkökulmia tekstissä esiintyvien sanojen taakse avaten myös näkökulmia rituaaliin ulottuvuuksiin, kuten jakeessa 1:7 divinaation suorittamisen tapoihin tai toisessa luvussa esiintyvään muutokseen, jossa kalaa kuvaava sana muuttuu maskuliinisesta muodosta feminiiniseksi.

Kehollisuuden lisäksi erilaiset tunteet ovat keskeisessä roolissa, jolloin ne eivät heijasta pelkästään yksilön kokemuksia, vaan ne muodostavat tärkeän osan koko kertomuksen narratiivista. Kirjan ensimmäisessä ja toisessa luvussa tunteiden kehitys etenee pelosta kohti kiitollisuutta psalmirukouksen kautta. Jumala ei ainoastaan tarkkaile ihmisten tunteita, vaan pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan niihin. Hän haastaa Joonaa tuntemaan enemmän myötätuntoa Niniven asukkaita kohtaan erityisesti kirjan viimeisessä luvussa. Huomionarvoista on se, miten Joonaa poikkeaa myös ihanteellisesta profeetan kuvasta, sillä hän ilmaisee avoimesti turhautumistaan ja jopa suoranaista vihaa Jumalaa kohtaan. Tämä avaa mielenkiintoisia näkökulmia Joonan toimijuudesta, joka on hyvin ristiriitainen. Joonaa toimii pikemminkin rituaalisena välineenä kuin aktiivisena toimijana. Näin ollen kuvaukset muodostavat ikään kuin rituaalisen toimijuuden parodian.

Mielestäni Joonan kirja ei sisällä erityistä magiaa luvun 2.3 määritelmän mukaisesti, jossa magian harjoittaja pyrkii vaikuttamaan aktiivisesti ympäröivään maailmaan jumalallisen yhteistyön kautta. Toisessa luvussa esiintyvän kalan voi nähdä maagisena olentona, joka ei kuitenkaan ole magian harjoittaja tai aktiivinen toiminta, sillä Jahve lähettää suuren kalan nielaisemaan Joonan. Magian käsitteen määrittäminen on kuitenkin tärkeää, sillä lähtökohtanani tutkielmassa on se, miten magiassa ja divinaatiossa on kyse keskenään poikkeavasta toiminnasta.²⁴⁷ Peilatesani Joonan kirjassa esiintyviä rituaaleja luvussa 2.2 määrittämääni teoriapohjaan, kirjassa esiintyvät rituaalit näyttävät ennen kaikkea kriisiin reagoiva tekoina, jotka heijastavat yhteisön arvoja ja uskomuksia. Tätä tukee myös Grimesin määritelmä, jossa rituaali on inhimillistä mutta arkisesta vuorovaikutuksesta poikkeavaa toimintaa. Rappaportin ja Gruenwaldin mukaan rituaalit rakentavat yhteisöä ja vahvistavat perimmäisiä pyhiä uskomuksia. Tämä korostuu myös Joonan kirjassa, jossa luodaan selkeää vastakkainasettelua tapahtumissa esiintyvien henkilöiden ja ryhmien välille. Moninaiset rituaalit näyttävät Joonan kirjassa keskeisinä elementteinä osana kertomuksen rakennetta.

²⁴⁷ Ks. luku 2.3.

5. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt luomaan kattavan kokonaiskuvan siitä, minkälaisia rituaaleja ja rituaalisia piirteitä Joonan kirja sisältää. Kuten tutkielman alussa totean, muinaiset tekstit eivät anna itsessään kokonaista kuvaa rituaalien suorittamisen eri ulottuvuuksista. Rituaalitutkimuksen eri teorioiden yhdistäminen avaa laajemman näkökulman rituaalien tunnistamiseen ja tarkasteluun Joonan kirjassa. Olen lähestynyt rituaaleja kontekstisidonnaisina ja tulkinnallisina ilmiöinä. Rituaalit eivät näy kirjassa yksiselitteisinä tai ohjeellisina toimintoina. Näin ollen joissakin kohdissa varsinaisen rituaalisen toiminnan tarkasteleminen on hypoteettista, sillä rituaalin suorittamisen yksityiskohtia tai sen vaikutuksia ei kuvata. Olen haastanut rituaalin käsitettä perheyhtäläisyyksien mukaisesti, mikä ilmenee esimerkiksi alaluvussa 3.4, jossa pohdin Joonan rituaalisen kehon muutosta sekä hänen esittämän rukouksen tarkoitusta. Olen kuitenkin sitä mieltä, että käyttämässäni rituaalitutkimuksen teorioissa ei syvennyt tarpeeksi kehollisuuteen ja toimijuuteen, joten lähestynyt kirjan rituaaleja erityisesti näistä näkökulmista. Lisäksi olen hyödyntänyt analyysissa toisen luvun alaluvuissa määriteltyjä magian, divinaation ja profetian käsitteitä. Näiden käsitteiden tarjoamat näkökulmat ovat syventäneet rituaalien analyysia.

Analyysissa käytän eri tutkijoiden, erityisesti Carrollin, Niditchin ja Tiemeyerin, tekemiä huomioita, useita kommentaareja sekä omia havaintojani. Kuitenkaan tutkijat eivät ole syventyneet yksityiskohtaisesti rituaalin piirteisiin ja vaikutuksiin, jolloin yksittäiset rituaalit on tunnistettu usein pelkkänä mainintana. Näihin kysymyksiin olen pyrkinyt vastaamaan kolmannen luvun alaluvuissa sekä lisäksi olen tehnyt tekstistä sellaisia huomioita, joita ei ole mainittu käyttämässäni lähdeaineistoissa. Rituaalien yksityiskohtaisen analyysin lisäksi olen tarkastellut niiden kytköksiä muinaisen Lähi-idän kulttuurikäytäntöihin, erityisesti arpomisen ja paaston osalta sekä tilaa, jossa rituaali suoritetaan. Joonan kirjassa rituaalien suorittaminen ei tapahdu tarkkaan määritellyssä pyhässä tilassa, sillä rituaalit suoritetaan vastauksena kriisitilanteeseen. Näin ollen ajan, paikan ja osallistujien yhteys luo tilan, jossa rituaalin suorittaminen on mahdollista.

Joonan kirjan keskeisimmät rituaalit ovat merimiesten suorittama arpominen (1:7), Joonan rukous kalan sisällä (2:3-10) sekä niniveläisten suorittamat katumusrituaalit (3:5-8). Tämän lisäksi tunnistan kirjasta useita toimintoja, jotka sisältävät rituaalisia piirteitä, kuten profeetaksi kutsuminen (1:2 ja 3:4), Joonan tunnustus (1:9) ja mereen heittäminen (1:15) sekä merimiesten toimesta tehdyt lupaukset ja teurasuhrit (1:16). Vaikka Joonan kirja ei sisällä kuvauksia kulttipaikoista tai uskonnollisista juhlista, sisältää se paljon rituaaleja ja rituaalisia

elementtejä. Mielestäni rituaalit eivät ole kuitenkaan Joonan kirjan keskeisin tunnuspiirre, mutta ne ohjaavat vahvasti kertomusta erityisesti sen käännekohdissa. Tämä sopii hyvin yhteen Joonan kirjan kokonaiskuvan kanssa, sillä kirjassa rituaalit toimivat yhtä aikaa sekä satiirisina kuvauksina että opetuksellisina kertomuksina.

Mikäli tutkimusta haluttaisiin syventää, voi Joonan kirjaa tarkastella osana Kahdentoista profeetan kokoelmaan. Tämä näkökulma tarjoaa mahdollisuuden tutkia, miten kirjassa esiintyvät rituaalit rakentuvat myös suhteessa muihin profeettakirjoihin. Lisäksi kirjan satiirisen luonteen yksityiskohtaisempi huomioiminen voi tuoda rituaalien analyysiin lisää erilaisia näkökulmia. Joonan kirjaa seuraa myös pitkä ja monimuotoinen reseptiohistoria. On siis kiinnostavaa, miten rituaalien kuvauksia on tulkittu ja ymmärretty eri konteksteissa. Tutkielmani osoittaa, miten profeettakirjan lukeminen rituaalitutkimuksen lähtökohtia hyödyntäen avaa uudenlaisia syventäviä näkökulmia Joonan kirjaan ja sen monitulkintaiseen merkitykseen.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

Aspinen, Mika (2011). Raamatun heprean kieliooppi. Helsinki: Finn Lectura.

Biblia Hebraica Stuttgartensia (1997). Toim. K. Elliger & W. Rudolph. 5. painos. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Liljeqvist, Matti (2010). Vanhan testamentin heprean ja aramean sanakirja. [Uud.laitos]. Helsinki: Finn Lectura.

Raamattu (1933/1938). XI/XII yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1933/1938 käyttöön ottama suomennos. Turku & Helsinki: Suomen Pipliaseura.

Raamattu (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Pipliaseura.

Septuaginta I–II: Id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes (1935). Toim. Alfred Rahlfs. Stuttgart: Privilegierte Württembergische Bibelanstalt.

Kirjallisuus

Annus, Amar (2010). On the Beginnings and Continuities of Omen sciences in the Ancient World. Amar Annus (toim.) *Divination and interpretation of signs in the ancient world*. Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago, 1-19.

Bell, Catherine (2009). *Ritual: perspectives and dimensions*. Oxford: Oxford University Press, USA.

(1992). *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York: Oxford University Press.

Bellinger, William H. (2014). Psalms and the Question of Genre. William P. Brown (toim.) *The Oxford Handbook of the Psalms*. New York: Oxford University Press, 313-325.

Ben Zvi, Ehud (2009). Jonah 4: 11 and the Metaphoric Character of the Book of Jonah. *The Journal of Hebrew Scriptures* 9, 1-13.

(2003). *Signs of Jonah: reading and rereading in ancient Yehud*. London: Sheffield Academic Press.

Carroll, Robert P. (1998). Jonah as a Book of Ritual Responses. Klaus-Dietrich Schunck and Matthias Augustin (toim.), "Lasset uns Brücken Bauen...": Collected Communications to the XVth Congress of the International Organization for the Study of the Old Testament, Cambridge 1995. Beiträge zur Erforschung des Alten Testaments und des antiken Judentums 42. Frankfurt a. M.: Peter Lang, 261–268.

Cryer, Frederick H. (1994). *Divination in ancient Israel and its Near Eastern environment: a socio-historical investigation*. Sheffield, England: JSOT Press.

- Czachesz, István (2018). Magic. Risto Uro et. al (toim.) *The Oxford Handbook of Early Christian Ritual*. Oxford: Oxford University Press, 187-203.
- (2017). *Magia ja mieli*. Kirsi Valkama, Hanne von Weissenberg & Nina Nikki (toim.), *Raamattu ja magia*. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 16-41.
- Dobbs-Allsopp, F. W. (2014). Poetry of the Psalms. William P. Brown (toim.) *The Oxford Handbook of the Psalms*. New York: Oxford University Press, 79-98.
- Douglas, J. Davies (2018). Ritual, Identity, and Emotion. Risto Uro et. al (toim.) *The Oxford Handbook of Early Christian Ritual*. Oxford: Oxford University Press, 55-73.
- Ellwood, Fay Elanor (2017). Jonah (Book and Person). *Encyclopedia of the Bible and Its Reception* 14. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Forti, Tova (2011). Of ships and seas, and fish and beasts: Viewing the concept of universal providence in the book of Jonah through the prism of Psalms. *Journal for the Study of the Old Testament* 35.3, 359-374.
- Grimes, Ronald L. (2013). *Craft of Ritual Studies*. New York (NY): Oxford University Press.
- Gruenwald, Ithamar (2020). Rituals and Ritual Theory: A Methodological Essay. Samuel E. Balentine (toim.) *The Oxford Handbook of Ritual and Worship in the Hebrew Bible*, New York: Oxford University Press, 109-123.
- (2003). *Rituals and Ritual Theory in Ancient Israel*. Leiden, Boston: Brill.
- Gudme, Anne Katrine de Hemmer (2024). The Agency of an Altar: A Material Semiotics Inspired Investigation of the Relationship between Fumigation Altars and Texts about Incense Altars. *Die Welt des Orients*, 41-57. DOI: 10.13109/wdor.2024.ext.1.2.
- (2022). Acts that work, text that work, Ritual in the Hebrew Bible. Emanuel Pfoh (toim.) *T&T Clark Handbook of Anthropology and the Hebrew Bible*. London: T&T Clark, 395-420.
- Habib, Sandy (2014). Who Converts Whom? A Narrative-Critical Exegesis of the Book of Jonah. *Biblical theology bulletin* 44.2, 67-75.
- Janzen, David (2020). Sin and expiation. Samuel E. Balentine (toim.) *The Oxford Handbook of Ritual and Worship in the Hebrew Bible*. New York: Oxford University Press, 288-300.
- Jokiranta, Jutta (2017). Rituaalien voima ja vaikutus. Petri Luomanen, Niko Huttunen & Kalevi Virtanen (toim.), *Sisäänkäyntejä Raamattuun: tulkitsijan kirja*. Helsinki: Kirjapaja, 227-250.
- Kaplan, Jonathan (2020). Pastiche, Hyperbole and the Composition of Jonah's Prayer. Timothy Sandoval & Ariel Feldman (toim.), *Petitioners, Penitents, and Poets: On Prayer and Praying in Second Temple Judaism*. BZAW 524. Berlin: de Gruyter.

- Kitz, Anne Marie (2003). Prophecy as divination. *The Catholic Biblical quarterly*. Washington, DC: Catholic Biblical Association of America, 65(1), 22-42.
- Klingbeil, Gerald A. (2020). Ritual Theology in/and Biblical Theology. Samuel E. Balentine. (toim.) *The Oxford Handbook of Ritual and Worship in the Hebrew Bible*. New York: Oxford University Press, 488–504.
- (2007). *Bridging the Gap Ritual and Ritual Texts in the Bible*. Winona Lake, Ind: Eisenbrauns. DOI: 10.1515/9781575065960
- Klocová, Eva Kundtová & Armin W. Geertz (2018). Ritual and Embodied Cognition. Risto Uro et. al (toim.) *The Oxford Handbook of Early Christian Ritual*. Oxford: Oxford University Press, 74-94.
- Kozlova, Ekaterina (2020). Jonah 2: A Death Liturgy for the Doomed Prophet. *The journal of Hebrew scriptures*. Edmonton: [E. Ben Zvi], 20. DOI: 10.5508/jhs29564.
- Limburg, James (1993). *Jonah: a commentary*. Louisville, KY: Westminster/John Knox Press.
- Menn, Esther M. (2000). No ordinary lament: Relecture and the identity of the distressed in Psalm 22. *Harvard Theological Review* 93.4, 301-341.
- McCauley, Robert N. & E. Thomas Lawson (2002). *Bringing Ritual to Mind: Psychological Foundations of Cultural Forms*. Cambridge: Cambridge University Press
- Niditch, Susan (2023). *Jonah. A Commentary. Hermeneia – A Critical and Historical Commentary on the Bible*. Minneapolis: Fortress Press.
- Nigosian, Solomon (2022). *Magic and Divination in the Old Testament*. Sussex Academic Press.
- Nissinen, Martti (2020). Why Prophets Are (Not) Shamans? *Vetus Testamentum* Vol. 70. Fasc 1. Brill, 124-139.
- (2018). Divination. Risto Uro et. al (toim.) *The Oxford Handbook of Early Christian Ritual*. Oxford: Oxford University Press, 319-333.
- (2017a). Magiaa Vanhassa testamentissa. Kirsi Valkama, Hanne von Weissenberg & Nina Nikki (toim.), *Raamattu ja magia*. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 42-70.
- (2017b). *Ancient Prophecy: Near Eastern, Biblical, and Greek Perspectives*.
- (2010). Prophecy and omen divination: two sides of the same coin. Amar, Annus (toim.), *Divination and interpretation of signs in the ancient world*. Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago, 341-351.
- Olyan, Saul M. (2004). *Biblical mourning: ritual and social dimensions*. Oxford: University Press.

- Portier-Young, Anatheia (2024). *The prophetic body: embodiment and mediation in biblical prophetic literature*. New York, NY: Oxford University Press.
- Rappaport, Roy A. (1999). *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511814686.
- Salters, Robert B. (1994). *Jonah and Lamentations*. Bloomsbury Publishing.
- Sasson, Jack M. (1990). *Jonah: a new translation with introduction, commentary, and interpretation*. New York: Doubleday.
- Schart, Aaron (2012). The Jonah-Narrative within the Book of the Twelve. Rainer Albertz, James D. Nogalski & Jakob Wöhrle (toim.) *Perspectives on the Formation of the Book of the Twelve: Methodological Foundations - Redactional Processes - Historical Insights*. Berlin, Boston: De Gruyter, 109-128.
- Schmid Konrad (2012). The Book of Twelve. Jan Christian Gertz, Angelika Berlejung, Konrad Schmid & Markus Witte (toim.) *T&T Clark handbook of the Old Testament: an introduction to the literature, religion and history of the Old Testament*. London, England: T&T Clark, 467-522.
- Schofield, Kyle & Hanna Tervanotko (2021). "Let us cast lots, so that we may know" (Jonah 1: 7): Oracle of Lot as a Ritual-like Activity in Ancient Jewish Texts. *Biblical Interpretation* 30.3, 329-350.
- Sørensen, Jesper (2007). *A cognitive theory of magic*. Lanham: AltaMira.
- Stephenson, Barry (2015). *Ritual: a very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- Stuart, Douglas (1987). *Hosea–Jonah. Word biblical commentary; 31*. Waco, TX: Word Books.
- Suriano, Matthew J. (2018). *A history of death in the Hebrew Bible*. New York, NY: Oxford University Press.
- Sweeney, Marvin A. (2002). *The twelve prophets Volume 1, Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah*. Collegeville, Minn: Liturgical Press.
- Tiemeyer, Lena-Sofia (2017). A New Look at the Biological Sex/Grammatical Gender of Jonah's Fish. *Vetus testamentum* 67.2, 307-323.
- (2016). Attitudes to the Cult in Jonah: In the Book of Jonah, the Book of the Twelve, and Beyond. Lena-Sofia Tiemeyer (toim.) *Priests & Cults in the Book of the Twelve. Ancient Near Eastern Monographs Number 14*. Atlanta: SBL Press, 115-130.
- Tolonen, Anna-Liisa (2017). Voimallinen rukous ja historia: Valta ja vuorovaikutus Toisessa makkabilaiskirjassa. Kirsi Valkama, Hanne von Weissenberg & Nina Nikki (toim.), *Raamattu ja magia*. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 198-219.

Uro, Risto (2018). Introduction: Ritual in the study of early Christianity. Risto Uro, Juliette Day, Rikard Roitto & Richard E. DeMaris (toim.), *The Oxford Handbook of Early Christian Ritual. Oxford Handbooks*. Oxford: Oxford University Press, 3–17.

(2017). Rituaalitutkimus. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta & Outi Lehtipuu (toim.), *Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen*. Suomen Eksegeettisen Seuran Julkaisuja. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura, 393–409.